

İmparator Diocletianus'un
“Tavan (En Yüksek) Fiyatlar Fermanı”
“Edictum de pretiis Rerum Venalium”

Diocletian's Edict on Maximum Prices
“Edictum de pretiis Rerum Venalium”

Yard. Doç. Dr. Erkan İZNİK*

Öz

Geçtiğimiz son iki yüzyılda ülkeler bazında ya da küresel ölçekte sıklıkla duyduğumuz; ekonomik kriz, iktisadi sorun, vb. durumlar, aslında ticaretin doğup geliştiği dönemlerden itibaren, yönetimlerin karşılaştığı güçlükler olmuştur. Yöneticiler bugün olduğu gibi bir yandan krizin nedenlerini araştırırken, bir yandan da çözüm önerileri ve reformlar ile sorunu gidermeye çalışmışlardır. Bu önlemlerden birisi de, bu yazının konusu olan, ve 301 yılında Roma imparatoru Diocletianus tarafından ilan edilmiş “Edictum de Pretiis Rerum Venalium” (Tavan Fiyatlar Fermanı) adlı önlem paketidir.

Devletçi bir yaklaşım sonucunda ferman ile birlikte herkese; giyecek, yiyecek, nakliye ücretleri, maaşlar, vb. birçok ürünün veya iş gücünün imparatorluk içerisindeki tavan fiyatı bildirilmiştir. Ferman, genel anlamda bize III. yüzyıl sonu ile IV. yüzyıl başlarında Roma İmparatorluğu'nun sosyoekonomik yapısı hakkında bir fikir vermektedir. Üstelik, o dönem üretilen ve imparatorluk içinde alınıp satılan mallar ve ticaret trafiği konusunda ayrıntılı bir belge ve bu anlamda, içerdiği bilgi bakımından iktisat ve ekonomi tarihi çalışanlar açısından da önemli bir kaynak özelliği taşımaktadır.

Bu makalede öncelikle, genel olarak fermanın ortaya çıkmasına neden olan politik ve ekonomik gelişmeler açıklanmıştır. Daha sonra, farklı kaynaklarda karşımıza çıkan fermanın maddeleri - bu yazıya özgü şekilde kendi içinde - sınıflandırılmış ve böylelikle fermanın bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır.

* Yard. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, eiznik@anadolu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Roma İmparatorluğu, Diocletianus, Ekonomi, Tavan Fiyatlar, Enflasyon

Abstract

Some statements like “economical problems or financial troubles” that we have frequently heard in global meaning, do not belong to the last two centuries; but actually they are the unfavourable situations which the governments have faced throughout the history since the trade has appeared in large scales. Rulers tried to find the reasons of the crisis and also brought some remedies and made reforms in order to remove these unfavourable situations. Subject of this paper is one of these reforms, made by Diocletianus, Roman emperor in the year of 301, called as Edict on Maximum Prices (*Edictum de pretiis Rerum Venalium*).

Edict declares the maximum prices of the some subjects like clothing, food, transportation, salaries, etc. in the Roman Empire. Actually it is an important historical source, because it reflects the social and economical structure of the Roman Empire at the end of IIIth. Century and at the beginning of the IVth. century. In addition to, it is a document which gives information in detail about the trade traffic and goods produced and sold in the empire. Therefore, it is a valuable source also for the historians dealing with the economy and finance.

In this paper, it is firstly explained the political and economical developments resulting with the appearance of the edict. And then, paper tries to bring and to classify the the articles of the edict that we have found from the different sources.

Key Words: Roman Empire, Diocletianus, Economy, Maximum Prices, Inflation

I – III. Yüzyıllar Arasında Genel Ekonomik ve Politik Durum

Sikke ve buna bağlı gelişen para ekonomisi Grek dünyası ile karşılaştırıldığında Roma’da daha geç dönemlerde ortaya çıkmıştır. En erken darp edilen paralar olasılıkla MÖ. III. yüzyılın son çeyreği civarlarındadır.¹

¹ Ondan önceki devirlerde takas ya da bronzun değişim aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. MÖ. 269 yılları civarında en erken Roma sikkeleri bronz *As* ve gümüş *didrahmi* idi. *As* ve onun alt birimleri olan bronz paralar çoğunlukla yerel İtalyan devletleri arasındaki iç ticarete kullanılmaktaydı. Güney İtalya’daki Greklerle olan ticari ilişkilerin artmasından sonra, Greklerin kullandığı standartta *didrahmi* basıldı. Sonra yavaş yavaş gümüş para İtalya’daki iç ticarete egemen olmaya başladı. Bu da Roma’nın, gümüş ve bronz sikke arasındaki ilişkiyi ayarlama konusunda bir sorunla karşılaşmasına neden oldu. Bu sorunu giderme aşamalarında bronz *As* ve gümüş *didrahmi*’nin piyasaya sürülmesinin ardından, gümüş paraların ağırlıkları ile birkaç defa oynanmak zorunda kalınmıştır. Zira aynı anda iki sikke tedavüle sokulduğunda sorun ortaya çıkıyordu ki paranın ayarıyla oynamak bu durumda alınan bir önlem idi. İkili, yani hem bronz hem gümüş sikkenin yaratacağı sonuçları göremeseler de, bu sistem bir süre devam etti ve ağırlıklı olarak *As* gündelik yaşamda daha yoğun kullanılan para oldu. MÖ. 217 yılları civarında Romalılar yeni bir gümüş para olan *denarius*’u yarattılar. Aynı zamanda *As*’ın ağırlığı bir kez daha

Eksik ve olumsuz yanlarına rağmen, gündelik yaşamda hala ağırlıklı olarak takas sistemi geçerli olduğu için, Octavianus dönemine kadar pek de tutarlı olmayan bu para sistemi İtalya'daki gereksinimi karşılamaya yetmiş, daha tutarlı bir sistem MÖ. 31 yılında Octavianus ile yaratılmıştır. Sonradan *Augustus* unvanı ile Roma'nın ilk imparatoru olacak olan Octavianus, altın ile gümüşü oranlı olarak kullanan sisteme dayalı yeni bir para politikası başlatmış ve bu sistemde *sestertius* asıl para yapılmıştır. Octavianus ile başlayan para sistemi, Roma'nın sonraki iki yüzyıllık sürecindeki sistemin de temelini oluşturmuştur. Augustus'un başarılı uygulamaları sayesinde I. yüzyıldaki ardılları da ekonomik krizler karşısında benzer önlemleri almışlardır. Paranın içindeki maden oranının ayarlanması ve ücretler konusunda devlet kontrolü uygulanması bu önlemlerin en yoğun olarak alınanlarındandır. Roma İmparatorluğu'nun I. yüzyıldaki ekonomik istikrarından sonra, Marcus Aurelius döneminde (161 -180) yaşanan barbar istilaları ya da nüfusun büyük çoğunluğunun ölümüyle sonuçlanan salgın gibi sorunlar bu istikrarın bozulmasına neden olmuştur. Commodus, Pertinax, Didius Julianus ve Clodius Albinus dönemlerinde özellikle gümüşün fiyatının düşmesi karşısında alınan önlemler yeterli olmamış, Roma'nın ekonomik anlamdaki çöküşü devam etmiştir. Septimius Severus yönetimi (193 – 211) sırasında piyasadaki sıcak para nedeniyle imparatorluk bir süreliğine rahat nefes olsa da III. yüzyıl tam bir ekonomik kriz dönemi olmuştur.²

Severus hanedanlığı yönetimi sırasında imparatorluğun yakaladığı yanılıcı istikrar Maximinus'un 235 yılındaki isyanı ile ortadan kalkınca ardından yarım yüzyıl sürecek bir iç savaş, karışıklık dönemi başlamıştır.

düşürüldü ve gümüş ve bronz paralar arasındaki değiştirilebilirlik oranı 1:10'dan 1:16'ya ayarlandı. Gümüş artık daha baskın olan metal olmuştu. *As*'ın birkaç kez daha değeri düşürüldü ve *denarius*'un dörtte biri ölçüsünde *sestertius* adlı yeni küçük bir gümüş para devreye girdi. Bk. Wassink, 1991, 469 vd.

² Aslında bu yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda paranın nerelere gittiği gayet açıktı. Bütçede en büyük oran orduya ayrılmaktaydı. İlk kez Septimius Severus döneminde askerler maaşlarında önemli bir artış görmüşlerdir. Severus kendi döneminde üç tane daha lejyon ekleyince ordunun harcamaları ciddi şekilde kendini hissettirmişti. Askeri harcamalar dışında, halka buğday dağıtımının arttırılarak devam etmesi, hiçbir masraftan kaçınmadan devlet tarafından yapılan halk oyunları, yoksul halka bedava tıp hizmeti, imparatorların saray harcamaları ve inşaat etkinlikleri, inanılmaz büyüklükteki bir imparatorluk içerisindeki yeni yol yapım çalışmaları, var olan yolların bakımı ve posta örgütü gibi etkinlikler de sürekli gider demektir. Büyük miktarlarda paranın piyasada sıcak para olarak bulunması belki ilk zamanlarda ekonomiye olumlu yansımıştı. Örneğin faiz oranları % 6'tan % 4'e gerilemişti. Ücretler de önemli bir şekilde artış göstermemekteydi. Ancak Partlardan ele geçirilen altın stoku ve altın sikkenin artması görece olarak gümüşün fiyatının ve *denarius*'un değerinin düşmesine neden olmuştu. Bu da bir sonraki yüzyılda çok daha ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktı. Bk. Wassink, 1991, 471 vd.

Bütün bu olumsuz gelişmelere salgınlar, nüfus azalması ve kuzeyden gelen barbarların istilaları ve doğuda Partların yaratmış olduğu baskı ortamı eklenince, Roma İmparatorluğu politik anlamda ciddi sorunlarla yüz yüze kalmıştır. Ordu, kendisini yasanın üzerine çıkararak halk arasında ciddi bir terör havası estirirken, imparatorları istediği gibi başa getirmeye ya da iktidardan uzaklaştırmaya başlamıştır. Severus Alexander'ın 235 yılındaki suikastından Diocletianus'un 284 yılında tahta geçtiği zamana kadar tam 26 asker kendini imparator olarak ilan etmiş ve hemen tamamına yakını da yine askerler tarafından öldürülmüştür. Birkaç tanesi kısa ömürlü iktidarlarında ülkeyi tek başlarına yönetseler de, çoğunlukla imparatorluğun başka bölgelerinde aynı anda başka yöneticiler de kendi bölgesel iktidarlarına sahip olabilmişlerdir. Bu süreç içerisinde yaşanan politik ayrışma, Galya gibi bölgelerin imparatorluktan kopmasını da beraberinde getirmiştir. Nihayetinde bütün bu olumsuz gelişmeler sadece *Principatus* yönetiminin değil, Greko-Roman kültürün de sonunu hazırlamıştır.³

Bu politik olumsuz tabloya paralel şekilde ekonomik anlamda da gözle görülür bir gerileme yaşanmıştır. Bunun en temel nedeni eski paranın tedavülden kaldırılmadan yeni paranın piyasaya sürülmesi ve her iki paranın aynı anda kullanımda olmasıdır. Önlemlerine rağmen Caracalla'nın ve ardından gelen imparatorların da başarısız olması sonucu 238 yılında ortaya çıkan finansal kriz, para sisteminde önemli değişiklikleri beraberinde getirdi. Sonuçta III. yüzyılın ikinci yarısından sonra Roma İmparatorluğu'nun erken dönemlerinin para sistemi çökmüş ve ağırlıklı olarak takas sistemi ile ekonomik yaşam devam ettirilmeye çalışılmıştır. Ticaret ve taşımacılık alanındaki ekonomik etkinlikler de büyük ölçekte kaybolunca, fiyatlar daha önce hiç olmadığı kadar artış dönemine girmiştir. Başka bir deyişle Roma imparatorluğu ilk kez *hiperenflasyon* ile karşılaşmaktaydı. Üstelik imparatorluk artık vergi toplayamaz hale gelmiş ve eyaletler, kentler ve hatta bireyler arasında ciddi bir iletişimsizlik ortaya çıkmıştı. Verginin toplanamaması imparatorluğa ciddi zararlar vermeye başlayınca devlet bir kez daha önlem almak zorunda kalmıştı.⁴ Bunlardan birisi defne yaprakları ile taçlandırılmış (süslü) imparatorluk portresini gösteren *denarius* yerine,

³ Lewis-Reinhold, 1990, 377. *Principatus*; Latince'de "ilk, birinci, baş, önder" anlamlarına gelen *princeps* sözcüğünden türetilmiş ve Roma İmparatorluğu'nda ilk imparator Octavianus ile başlayıp Diocletianus dönemine kadar süren döneme verilen politik terim.

⁴ Wassink, 1991, 480 vd. Eck ve arkadaşlarına göre ise IV. yüzyılın başlarında görülen ekonomik krize bugünkü anlamda "enflasyon" demek yanlıştır. Bunun yerine, "yeni basılan paranın içindeki (metal) ayara karşı ücretlerin tepkisi" şeklinde belirtilebilir. Bu teorinin temel sonucu, ücretlerin hızla yükselmesi ve bunun yeni paraya yansımaları olmuştur. Bk. Eck – Engelmann, 1989, 72.

başında bir işin ile betimlenmiş *antoninianus*'un basılmasıdır. Bu sistem III. yüzyılın ikinci yarısında, sikkelerin içindeki gümüş ayarının % 45 oranında azaltılmasını getirmiştir. Bu ayar olasılıkla- Valerian ve Gallienus'un iktidarda olduğu dönemde (235 – 260), kimi bölgelerde % 15 olarak uygulanmıştır. Her iki dönemde, sikkelerin ağırlığı hissedilir şekilde hafiflerken, paranın alım gücü de gittikçe zayıflamıştır. Gümüş sikkenin değerinin düşürülmesi ve genel anlamda paranın alım gücünün azalması beklenildiği üzere piyasaları da derinden sarsmıştır. Bu dönemde yeni sikkeler yaratılmıştır ki bu değersiz sikkeler imparatorluğun her yanına yayılmışlardır. Değeri düşürülmüş sikkenin piyasada esas değerine eşit veya daha yüksek şekilde piyasaya sürülmesi, Roma parasını hiç de ekonomik olmayan bir duruma sokmuştur. Bunun sonucunda da bronz ve bakırdan basılan *sestertii*, *dupondii*, *asses* ve *semisses* gibi ikinci derecedeki sikkelerin kullanımında bir duraklama yaşanmıştır. *Denarius*'tan birkaç kat daha alım gücüne sahip olan altın sikkenin değeri düşmemiş ve belirli bir ölçüde egemenliğini korumaya devam etmiştir. Ancak bu da küçük oranlarda ve imparatorluğun belirli bölgelerinde gerçekleşmiş, sonuçta imparatorluğun geleneksel para sisteminin de sonu gelmiştir.⁵

Üçüncü yüzyılın iç savaşları, imparatorluk savunması için talep edilen gereksinimler ve ayrıcalıklı ordunun masrafları nedeniyle artan askeri bütçe, halka genel bir yoksunluk getirmiştir. Üstelik bu olumsuz durum sivil ve askeri görevliler tarafından her türlü istismarın kolaylıkla yapılabildiği bir ortam yaratmıştır. III. yüzyılda imparatorlar tarafından geniş çapta uygulanan, politik muhaliflerin arazilerini kamulaştırma ya da askeri yolla (zorla) el koyma politikaları, vergilerin büyük oranlarda artırılması ve askerler tarafından yapılan geniş çaplı yağmalar ekonomik yaşamı allak bullak ederken toplumun ciddi bir şekilde yoksullaşmasına neden olmuştur.⁶ Rostovtzeff, durumu şöyle özetlemektedir; "*Ancak kötülüklerin asıl nedeni, bugünkü anlamda polis görevi gören ve çoğunluğu asker olan memurların (frumentarii, stationarii, collectiones) sayısının inanılmaz bir şekilde artmış olmasıydı. Bunlar politik suçların takibi sırasında bütün kentlere ve köylere nüfuz ederler ve buralarda kişilere ait özel mülklerin içlerine kadar her yeri ararlar ve tabii ki bu sayede rüşvete ciddi bir kapı açarlardı. Bu uygulamalar sırasında görülen daha ciddi bir durum ise, imparatorluğun askeri seferleriyle bağlantılı olmak üzere bu memurların sıklıkla haraç kesme yöntemini kullanmasıydı.*"⁷

⁵ Hendy, 1985, 448.

⁶ Lewis – Reinhold, 1990, 380.

⁷ Rostovtzeff, 1953, 412.

Diocletianus Dönemi ve Ekonomide Yeni Sistem

İmparatorluğun daha rahat idare edilebilmesi amacıyla oluşturulan dörtlü yönetim (*Tetrarki*) sisteminin kurulmasının ardından, hükümetin gereksinimi olan gelirleri temin etmek ve bu sistemi istikrarlı hale getirmek için Diocletianus bütün dikkatini ekonominin yeniden düzenlenmesine çevirmiştir. İlk sıklıkla başvurulan bir yöntemle, hükümet için özel vergiler düzenleyerek ve Roma vergi sisteminin bir geleneği olan bölgesel vergi uygulamalarını arttırarak, 296 yılında devletin bütün borçlarını kapatmıştır. İtalya da dahil olmak üzere bütün imparatorluğu kapsayacak şekilde, “birleştirilmiş toprak” ve “seçmen vergisi” şeklinde yeni bir vergi sistemi yaratmıştır. Toprak ve insan gücü, bir arada yeni vergi sisteminin temelini oluşturmuştur. Aynı olarak toplanan verginin (*annona*) oranı, teoride bir adamın (*caput*) tek başına işleyebileceği tarladan (*iugum*) elde edebileceği gelir üzerinden hesaplanmıştır. Aslında bu vergi sisteminin bir çok noktası tam olarak açık değildir. Fakat temelde bilinen ve kabul edilen şudur ki vergi mükellefi, sahip olduğu *iuga* ve *capita* sayısına göre devlete vergi ödemek zorunda kalmıştır.⁸

⁸ Lewis – Reinhold, 1990, 418 vd. Zaten çok da önemli bir gelir olmayan gümrükler hariç, verginin asıl yükü böylelikle kırsal kesime yüklendi. Devlet tarafından olasılıkla Diocletianus yönetimi sırasında yapılan bir uygulamayla çiftçiler, kayıtlı meskenlerini terk etmeye zorlandılar. Böylelikle buralardaki kiracılar özel çiftliklerine ve efendilerine bağlandılar. Tarımla uğraşan halk kalıtsal olarak toprağa bağlandı ve bu sistem yavaş yavaş genişledi. Diocletianus, askerlerin çocuklarını ordu için hizmet etmeye zorlarken, bir yandan da kendi yarattığı darphanelerdeki, dokuma ve boyama fabrikalarındaki işçileri devlet kölesi haline getirip onların hizmetlerini de kalıtsal hale getirdi. Altın madencileri ve çamaşırcılar da bir süre sonra bu kast sistemindeki kalıtsal yapıda yer aldılar. Olasılıkla Diocletianus döneminde var olduğunu bildiğimiz diğer kalıtsal sınıflar; fırıncılar, kasaplar, mavnacılar, arabacılar ve aynı zamanda Roma'ya mısır ve diğer halk kargoları taşıyan kaptanlardı. Bütün bu gelişmeler, kamu giderlerine para aktarma gibi konularda ekonomiyi canlandırmak için harekete geçmesi beklenen sınıflar için çok zordu. Kısacası Diocletianus dönemiyle birlikte sosyoekonomik yapı büyük bir dönüşüme girmişti. Bk. Wassink, 1991, 485 vd: Konu ile ilgili birinci elden kaynak *iugum* birlikleri ile ilgili yapılan bir belgedir: “*iugum*'un ölçüsü İmparator Diocletianus zamanında yasalastırılarak fermanla duyurulmuştur. 10 *plethra*'ya eşit olan 5 *iugera* üzüm bağı 1 *iugum* olarak sayılmıştır. 40 *plethra*'ya eşit olan 20 *iugera* tahıl arazisi 1 *iugum*'luk aynı vergi öder. 220 *perticae* yaşlı zeytin ağaçlığı 1 *iugum*luk aynı vergi öder. Dağlardaki 450 *perticae*, 1 *iugum* öder. Bu yüzden de zayıf kalitedeki toprak, aynen dağdaki verimsiz toprakla bir sayılır. 80 *plethra*'ya eşit 40 *iugera*, 1 *iugum*'luk ödeme yapar. Ancak, eğer bu arazi üçüncü kalite sayılır ya da öyle vergilendirilirse, 120 *plethra*'ya eşit olan 60 *iugera*, 1 *iugum* ödeme yapar. Dağlık alan ise şöyle vergilendirildi: Vergilendirme döneminde, hükümet tarafından kendisine yetki verilmiş bazı adamlar vardı. Bu görevliler, diğer bölgelerdeki dağ sakinlerine çağrıda bulundular ve ne kadar toprağa sahip olduklarını hesaplayarak ve dağlarda ürettikleri buğday ya da arpanın bir *modius*'una bakarak, ödemeleri gereken vergiyi onlara beyan ettiler. Bu yolla görevliler aynı zamanda ekilmemiş toprağın ve hayvanlar için otlakların değerini saptayarak devlet hazinesine ne kadar ödeme yapılması gerektiğini de belirlemiş oldular. Otlak arazisi için devlete ödenecek yıllık oran, 1 *denarius* idi. Fakat, 2 ya da 3 *denarius* ödeme yapılan alanlar da vardı. Bk. Lewis – Reinhold, 1990, 420.

Diocletianus, vergileri yıllık hale getirip eyaletler, kentler ve bireyler arasındaki sıkıntıyı eşit bir şekilde dağıtmaya çalışmıştır. Yeni vergilere bir temel oluşturmak için imparatorluk içerisinde bir dizi nüfus sayımı gerçekleştirilmesini de sağlamıştır. Ardından da hesaplanmış vergilerin yıllık olarak toplanacağını açıklamıştır. Vergilerin yıllık olarak hükümetin daha önceden belirlediği ihtiyaçlara göre hesaplanarak "yıllık bütçe"nin belirlenmesi bu anlamda tarihte bilinen ilk örnektir. Bunun yanında paranın alım gücünün iyileştirilmesi konusunda da önemli adımlar atılmıştır. İmparatorluk içinde etkili olacak bir para sistemi yaratmak isteyen Octavianus, Nero ve Septimius Severus gibi, Diocletianus'un da kendinden önceki imparatorların uygulamalarını izlemeye çalıştığı açıktır. Aşağıda, Roma İmparatorluğu ekonomisi üzerine çalışan Wassink tarafından hazırlanan tabloda da görüldüğü gibi İmparatorluğun ilk yüzyılı ve ikinci yüzyılın başlarında ekonominin istikrarının sağlandığı ve refahın artırıldığı, ancak yukarıda belirtilen ekonomik ve politik nedenlerden dolayı III. yüzyıl ortalarından itibaren durumun kötüleşmeye başladığı gayet açıktır.⁹

Roma İmparatorluğu'nda Fiyat Seviyesi ve Enflasyon

Tarih	İmparator	Tahmini Fiyat Endeksi (<i>denarii</i> , Octavianus Dönemi = 100)	Yıllık ortalama Enflasyon
MÖ. 27 – MS. 14	Octavianus	100	0,7 %
64	Nero	75 – 85	
200	Septimius Severus	200	
215	Caracalla	267	
250	Traian Decius	300	
274	Aurelian	700	
293	Diocletianus	1400	3,65 %
301	Diocletianus	7000	
			22,9 %

Diocletianus döneminde ücretlerin artmasındaki en önemli neden, paranın alım gücünün değişmesinden kaynaklanmaktaydı. Yukarıda da değinildiği gibi Geç Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk dönemlerinde devletin standart parası gümüş *denarius* idi. Fakat dönem dönem, Diocletianus'tan kısa bir süre önceye kadar imparatorların aynı ad altında

⁹ Tablodan da görüleceği gibi genel fiyat seviyesi Octavianus döneminden başlayarak 64 yılına kadar azalmış ve 250 yılına kadar yavaşça yükselmiştir. 250 ve 293 yılları arasında büyüme daha da artmıştır. Ortalama yıllık 3.65'lik enflasyon, olasılıkla Romalı yetkilileri ekonomik önlemler alma konusunda alarma geçirmemiştir. Ancak 43 yıllık dönem, böylesi ılımlı bir enflasyon için bile uzun bir süredir. Nitekim sonraki dönemde ortaya çıkan yüksek enflasyonun aşağıda da göreceğimiz gibi, Diocletianus'u rahatsız ettiği bellidir. Bk. Wassink, 1991, 465 vd.

bakır sikkeler basmaları, gümüş paranın alım gücünü azaltmıştı. Doğal olarak bir süre sonra gümüş ve bakır para tedavülden kalkmıştır. Bunun üzerine Diocletianus, konuyla bizzat ilgilenerek bir para reformu gerçekleştirmiş ve altın, gümüş ve bakırdan yeni sikkeler bastırılarak standart bir değer yaratılmaya çalışılmıştır. Burada özellikle altın sikkenin bastırılması önemli bir noktadır. Çünkü altın sikkenin düzenli basımı imparatorlukta bir süredir kaçınılan bir uygulamaydı. Bu yeni sikkenin standart ağırlığı devlet tarafından önce 4.6 grama, sonra 5.35 grama ayarlanmıştır. Zira imparator, altın ve gümüş sikkeler arasındaki oranı sabitleyerek birbiriyle tutarlı bir para sistemi yaratma düşüncesindedir.¹⁰ Diocletianus'un imparatorluğun halkları için "halkın parası" olarak gördüğü sikke ile ekonomide yeni bir sistem yaratmaya çalıştığı açıktır.¹¹ Ancak

¹⁰ Wassink, durumu şöyle açıklamaktadır: "Diocletianus, 284 yılında imparator olduğunda zaten son on yıldır devam eden bir enflasyon vardı ki bu da tahmini olarak yıllık % 5 olarak hesaplanmaktadır. Ancak, enflasyon kavramından habersiz olan Diocletianus, 293 yılındaki reformunda ya da sonrasında enflasyon sarmalını durdurmak için hiçbir önlem almamıştı. Ayrıca III. yüzyılın başlarından itibaren farklı paraların tedavüle sokulması ve ayarlarıyla oynanması tüm imparatorluk içinde genel bir standardın yakalanmasını zorlaştırmıştı. Üstelik III yüzyıl içinde farklı imparatorlar tarafından basılan paraların birbirleriyle olan ayarlarında da herhangi bir düzenlemeye gidilmeyince, kimi paraların alım gücü artarken ve piyasada daha az bulunmaya başlarken, kimi paraların bolluğu da söz konusu paraların alım değerlerini düşürünce ücretler almış başını gitmişti. Bunların yanında güçlü enflasyon bir çok gümüş ve altın sikkenin stoklanmasına / yastık altında (!) tutulmasına neden olmuştu. Bu durum piyasada ciddi anlamda sikke yokluğu hissettirmiş ve sonuçta da devlet değeri düşük bakır ve bronz sikke basmak zorunda kalmıştı. Bütün bu nedenlerle Diocletianus'un para reformu başarısız olmuştu. Özellikle bakır sikkelerin kendilerinden daha değerli paralar ile değiştirilmeleri sırasında, başka bir deyişle gündelik yaşamda çok ciddi sorunlar yaşanmaya başlamıştı. İkinci bir neden olarak Diocletianus hükümetinin yıllık olarak sikke basması ve büyük miktarlarda bakır sikkeyi dağıttıktan sonra bunları vergi olarak geri toplayamaması gösterilebilir. Son olarak da şu söylenebilir ki, Diocletianus dönemindeki üretim gücü ile Octavianus, Nero ve Septimius Severus dönemindeki üretim aynı değildi. Octavianus dönemi iç savaşın bitimine denk gelmiş ve beraberinde Roma'nın kazandığı askeri başarılarla beraber hızlı bir ekonomik canlanma yaşanmıştır. Nero ve Septimius Severus dönemlerinde de paralel durumlar görülürken, üretimin devam etmesi enflasyonun büyümesini engellemiştir. Oysa Diocletianus, iktidarının ilk dönemlerinde, ekonomiye olumsuz sonuçlar getiren iç savaşlarla ilgilenmek zorunda kalmıştır." Wassink, 1991, 468 vd.

¹¹ Crawford – Reynolds, 1977, 160 vd. Para reformu sonrasında, yeni sikke devlet içindeki önemli harcamalarda yoğun miktarlarda kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar; sayısı daha da artırılmış olan ordunun ücretlerinin ödenmesi, inşa etkinlikleri (fabrikalar, darphaneler, uç kaleler, yollar, köprüler, saraylar ve hamamlar) giderlerinin karşılanması ve yeni yönetsel değişiklikler sonucu bürokrasinin genişlemesine paralel olarak kamu hizmetinde çalışanların ücretleri ödenmesi olarak belirtilebilir. Böylelikle bir süre sonra devlet talep karşısında daha da fazla sikke basmak zorunda kalmış ve IV. yüzyılın başlarında Roma İmparatorluğu'ndaki enflasyon daha önce hiç olmadığı kadar yükselerek %35'lere ulaşmış ve hem halk hem de imparatorların finans politikaları için oldukça kötü sonuçlar getirmiştir. Bk. Wassink, 1991, 488.

Kent'e göre bunun ücretler üzerindeki etkisini açıklamaya bile gerek yoktur. Zira, sikkelerde gittikçe daha fazla ayarlama gerekmiştir. Standart paranın tedavüle sokulması kısa vadede ücretlerin daha dengeli duruşuna neden olsa da uzun dönemde pek başarılı olmamıştır.¹²

297 yılına tarihli bir belge, vergi ve para konusundaki düzenlemelerin yarattığı yeni ekonomik sistemin uygulanışı hakkında iyi bir örnektir; "Mısır valisi *Aristius Optatus*, şöyle buyurur; 'ihtiyatlı imparatorlarımız *Augustus Diocletianus* ve *Maximianus* ile en asil *Caesar Constantius* ve *Maximianus*, bazı kişilere daha az, bazılarına ise aşırı vergi yüklendiği için, kamu vergilerinin rasgele toplandığı hakkında fikir sahibi olup, eyaletlerin yararı için bu çok kötü ve zararlı uygulamanın köklerini kazımaya ve vergilerin daha uyumlu olacağı bir hüküm getirmeye karar vermişlerdir. Herkese kutsal (imparatorluk) fermanı ile beyan edilen ve ayrıca kopyalarını kendi fermanım ile resmen ilan ettiğim listeye göre, sınıflandırılmış toprak miktarının durumuna bakarak, her bölgeden ve yaşına göre her köylüden toplanacak vergi daha adaletli olacaktır. Sonuçta, madem ki ciddi bir fayda görecekler, eyaletler büyük bir hızla ve vergi toplayıcısının gelmesini beklemeksizin vergilerini ödemek için, ekonomik etkinliklerini kutsal (imparatorluk) düzenlemeleriyle uyumlu hale getirmelidirler. Bütün yükümlülükleri, gayretli ve özenli bir şekilde yerine getirmek çok uygun olacaktır. Eğer böylesi bir cömertlikten sonra herhangi birisinin farklı bir şekilde davrandığı duyulursa, o kişi, cezalandırılmayı göze almış demektir. Her kentin yöneticisine ve konsül üyelerine, liste ile birlikte bu kutsal fermanı her köye ve hatta irili ufaklı her yerleşime göndermesi emredilmiştir. Aynı zamanda imparatorlarımızın ve Caesarlerimizin cömertliğine sahip olan bu ferman ivedi bir şekilde herkese duyurulmalıdır. Devlet gelirlerini toplayan her görevliye, kendi yetkileri çerçevesinde (ekonomik) düzenlemeleri sürdürmeleri de hatırlatılır. Herhangi birinin yasayı çiğnediği duyulursa, o kişi ölüm cezasını göze almış olacaktır.¹³

¹² Kent, 1920, 39 vd. Hangi durumda olursa olsun, fermanında ve takip eden reformlarında görüldüğü gibi Diocletianus'un belirli endişeleri olduğu açıktır. Bunların en başında askeri başarıların yeniden kazanılması yatsa da, onun temel amaçlarından birisi, önceki yıllarda kaybolmuş alım gücünün bir parçası olarak askeri *stipendium*'u (maaş) yeniden tesis etmek olduğu görülmektedir. Bunu başarmak için kısmen yargısal, kısmen finansal ve kısmen de yalnızca parasal önlemler almıştır. Bir yandan tavan fiyat düzeyini sabitlerken diğer yandan paranın değerini ayarlayan gümüş oranını kesin olarak belirlemeye çalışmıştır. Kısa vadede Diocletianus'un yeniden oluşturduğu para sistemi başarılı olmuştur. Önceki dönemlerle karşılaştırıldığında daha karışık bir düzenleme sistemi olmasına rağmen, birkaç on yıl içinde nominal değerler (paranın alım gücü) değişmemiştir. Bk. Hendy, 1985, 461 vd.

¹³ "Cairo Isidorus Papyrus No:1" için Bk. Lewis – Reinhold, 1990, 419 vd.

“Tavan Fiyatlar Fermanı”na Doğru

III. yüzyılın ikinci yarısı ve IV. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan Hıristiyan yazar Lactantius'un eserinin yedinci bölümünde Diocletianus'un yanlış politikaları yüzünden ekonominin nasıl kötüleştiği anlatılmaktadır. Örneğin, kaynak bulmadan asker sayısının artırılması ve yeni bürokratik kurumların yaratılması sonucunda ağır vergilerin halkın üzerine binmesi, zaten çok zayıflamış olan hazine gelirlerinin imparatorluk hizmetine verilmesi ve buna bağlı olarak (Nicomedia'daki (İzmit) yeni saray inşası gibi) gereksiz imar etkinliklerine girişilmesi, imparatorluk maliyesini ciddi şekilde sarsmıştır. *“Devlet adına vergi alanların sayısı, vergi verenlerden çok daha fazlaydı. Çünkü vergilerin oranı o kadar yüksekti ki, kiracı çiftçilerin kaynakları tükenmişti, tarlalar terk edilmişti ve verimli ekilebilir alanlarda yaban otları çıkmaya başlamıştı. Her şeyi korku ile doldurmak için, eyaletler küçük bölgelere ayrılmıştı. Vergi toplayıcıları, yöneticiler ve Roma'nın yüksek rütbeli memurları gibi, birçok vali ve onların altında görev yapan memur, her biri kendi bölgesinde ve hemen her belde de karabasan gibiydiler. Askeri başarıların sürekliliği için belki bütün bunların baskısına katlanılabildi. Doymak bilmez açgözlülüğüne rağmen Diocletianus, devlet hazinesinin yok olmasına asla izin vermedi. Hazineyi sıra dışı para kaynaklarıyla doldururken, bu kasaya dokunulmaması ve korunması için de uğraştı... Üstelik Diocletianus'un inşaat işlerine karşı sonsuz bir tutkusu vardı ve bu nedenle çalıştırdığı işçiler ve sanatçılar yanında iş arabaları gibi kamu işlerinin inşası için gerekli olan ne varsa, bütün harcamalar için eyaletleri adeta haraca bağlamıştı; bazilikalar, sirk, darphane, silah dükkanları, karısı ve biricik kızı için her birine birer ev...”¹⁴*

Lactantius'un bu eleştirilerine karşın Diocletianus, fermanının giriş kısmında ekonominin kötüleşmesini başka nedenlere dayandırmaktadır. Bunların başında tüccarın açgözlülüğü gelmektedir. Örneğin, iklimden dolayı geçen kötü bir hasat sonrasında bir dahaki yılın tohum fiyatlarını tüccar kendisi istediği gibi belirlediği için ücretler de kimi zaman astronomik rakamlara ulaşabilmekteydi. Diocletianus'un bu noktadaki amacı, devletin bizzat ekonomiye karışarak ücret ayarlamalarında belirleyici güç olmasını sağlamaktı. Kent'e göre Hıristiyan olduğu için yazarın Diocletianus'a karşı yanlı bir tutumu vardı. Bilindiği gibi Roma İmparatorluk tarihinde Hıristiyanlara en büyük kovuşturmaları uğratmış olan imparatorlardan birisi Diocletianus'tur. Kent, bu noktada hem Lactantius'un hem de fermanın giriş kısmında Diocletianus'un yaptığı açıklamalara dayanarak ve modern ekonomik teoriler üzerinden giderek ekonomideki bozulmaların nedenlerini

¹⁴ Lactantius, *de Mortibus Persecutorum*; VII.

belirlemeye çalışır. Buna göre ilk neden Diocletianus iktidara gelmeden önce yaşanan iç savaşlar ve yöneticilerin bu buhran dönemlerini kontrol edememeleridir. Kent, tek yanlı bakış açısı ile Lactantius'un iç savaşlar sırasında yaşanan üretimdeki durgunluk, ağır vergiler, iş gücünün düşmesi vb. nedenleri görmezlikten gelmesini eleştirir. Ancak, Diocletianus'un işbaşına geldikten sonra yaptığı plansız harcamalar konusunda da onu destekler. Özellikle göçebe halkların gerçekleştirdiği yoğun saldırılar nedeniyle ordunun genişletilmesi ve bunun ağır vergiler olarak halka yansması Kent'in de ekonominin kötüleşmesi konusunda altını çizdiği noktalar. Ağır vergiler altında kölelik önemli bir artış göstermiş, paralelinde bir çok yerleşimin özgürlüğünde kısıtlamalar olmuş ya da tamamen kaybolmuştur. Sonuçta, vergilerin arttırılması sıkıntı yaratmıştır. Bu durum hem toplanan vergilerin güvenliğini sağlamayı zorlaştırmış hem de ticari malların ücretlerinde artışlara neden olmuştur.¹⁵

Tavan Fiyatlar Fermanı yayınlanmadan kısa bir süre önce imparatorluğun mali sorunlarının ve resmi olarak ne tür hilekarlıklarla cezadan muaf tutulabileceğinin ve bu durumun yaygınlığının en açık kanıtlarından birisi aşağıdaki metindir. Metnin yazarı bir hükümet memurudur. Ekonomik sorunlardan dolayı gelmekte olan devalüasyonun yol açacağı durumu bildiği için, başka bir deyişle ekonomiden anlayan bir hükümet memuru olması nedeniyle, elindeki bütün nakit parayı mal alımı için kullanarak memur olmanın avantajından yararlanmıştır.

*"Dionysius'tan Apio'ya selamlar. Efendilerimizin ilahi takdiri, tedavüldeki İtalyan parasının değerinin yarım nummus'a düşürüleceğinin emrini verdi. Bu yüzden sahip olduğun bütün İtalyan parasını, benim için fiyatı ve türü ne olursa olsun bir an önce mal satın alarak harca... Fakat sana baştan söyleyeyim, eğer herhangi bir kurnazlık girişiminde bulunursan, parayla kaçmana asla izin vermeyeceğim. Sağlıcakla kal (sağlığına duacıyım) kardeşim."*¹⁶

Özetle söylenecek olursa; savaşlar, genişletilen ordunun gereksinimleri, saray, bürokrasi ve büyük bir çoğunluğu hiç de üretken olmayan binaların yapımı için yapılan büyük miktardaki harcamalar, ciddi bir enflasyon dalgası yaratmıştır. Buna göre ücretler hiç umulmadık oranda yükselmiş ve askerler kendilerini, bir mal alırken onun dört ya da sekiz katını ödemek zorunda bulmuşlardır. Nitekim 300 yılları civarında Roma İmparatorluğu içerisinde enflasyonun oldukça yükseldiği genel olarak kabul edilen bir gerçektir.

¹⁵ Kent, 1920, 35 vd.

¹⁶ IV. yüzyıl başlarına tarihli "Rylands Papyrus No. 607" için Bk. Lewis – Reinhold, 1990, 421.

Afrodiasias'taki yazıttan anlaşıldığına göre, 293 ile 301 yılları arasında gümüş sikkenin resmi değeri % 500 artmıştır ki bu anlamda 301 yılındaki genel ücret seviyesi 293 yılındakinin beş katına çıkmış olmalıdır. En sonunda yükselen fiyatları frenlemek ve ekonomiyi daha istikrarlı yapma çabaları içerisinde, özellikle ordunun ve bürokrasinin gereksinimlerini güvence altına almak için, Roma tarihinde daha önce benzeri görülmemiş şekilde Diocletianus radikal bir karar almış ve bütün imparatorlukta tavan fiyatları ve maaşları bir fermanla bildirmiştir. Buna göre tavan fiyatların üzerinde ödeme ve ipotek yapılması veya stok yaparak düzeni bozma teşebbüsleri ölüm veya sürgün ile cezalandırılacaktı. Enflasyondan dolayı, ücretlendirme konusunda üçüncü kez yapılmış tariflendirmeyi engellemek için Diocletianus ve ortaklarının 301 sonbaharında yayınladıkları bu fermana "*Tavan Fiyatlar Fermanı*" adı verilmiştir. Bu ferman, bin iki yüzden fazla ürünün ve iş hizmetinin yasal olarak en yüksek seviyesini halka duyurabilmek için yayınlanmıştır. Tavan fiyatlar ile ilgili ferman, iş dünyasının muhalefeti ve uygulamadaki güçlük nedeniyle nihayetinde kısa süre içerisinde yürürlükten kaldırılmıştır. Latince yazılmış resmi metnin ve Grekçe kopyalarının bir çok parçasının tamamı (İtalya'da bulunan bir parça hariç) Doğu eyaletlerinden ele geçirilmiştir. Bütün bu parçalar hep birlikte, Eskiçağ dünyası'nın ekonomik tarihinin en uzun belgelerinden birini oluşturmaktadır.¹⁷

Ferman ile ilgili kaynakları edebi ve epigrafik olarak ikiye ayırabiliriz. Edebi kaynaklardan ilki Lactantius'un *de Mortibus Persecutorum* adlı eseridir. Bir diğeri Diocletianus'un yönetime geçtiği tarihlere denk gelen *Fasti Idaliani* denilen konsüller listesinde yer alan bir ifadedir. Diğer edebi eser ise, Aurelius Victor'a ait olduğu düşünülen *de Caesaribus* adlı belgede geçen dolaylı birkaç cümledir. Bunun yanı sıra çeşitli yerlerde ele geçirilen epigrafik malzeme ferman ile ilgili daha ayrıntılı bilgi sağlamaktadır. Bunlardan birisi, Karya bölgesindeki Stratonicea (Eskihisar) kentinde XVIII. yüzyılın başlarından bulunup kopya edilen, diğeri de Mısır'dan Fransa'ya XIX. yüzyılın başlarında getirildiği düşünülen yazıtlardır. Ayrıca, Yunanistan'da Platea antik kentinde XIX. yüzyıl sonlarında bulunan yazıt ile yine Yunanistan'da Gythium'da aynı dönemlerde ele geçirilen küçük bir yazıt parçası da bulunmaktadır. XIX. yüzyılda yapılan araştırmalar sırasında

¹⁷ Wassink, 1991, 468 vd. Fermanın kısmen uzun olan giriş kısmının dili; zor, biraz anlaşılmasız ve Latince gereksiz sözlerle doludur. Diocletianus hiç şüphesiz bu kısımda tebaasına, fermanına uyulmaması durumunda karşılaşılabilecek cezaları açıklamak istemektedir. Fermanın içeriğini, kuşkulara yer bırakmaması için avukatlardan ve dilbilgisi uzmanlarından oluşturduğu bir komiteyle hazırladığı düşünülmektedir. Bk. Kent, 1920, 40 vd; Lewis – Reinhold, 1990, 420 vd.

kimi bölgelerde benzer küçük yazıt parçalarına rastlanmıştır. Anadolu, Yunanistan ve Mısır olmak üzere imparatorluğun Grekçe konuşulan bölgelerinde ele geçirilmiş yazıtlar resmi dil olan Latince yerine Grekçe'dir.¹⁸ Bunların yanında Karya bölgesinde yer alan Afrodissias kentinde de geçtiğimiz yüzyılın başlarında yapılan çalışmalarda Diocletianus'un fermanı ile ilgili Latince yazıtlara rastlanmıştır. 1937 yılında İtalyan araştırmacı G. Jacopi'nin önemli araştırmalarından başlayarak 1961 yılında K. T. Erim başkanlığında yapılan kazılara kadarki dönemde çeşitli parçalar ele geçirilmiştir.¹⁹

Yerel yöneticilerin bu fermanı halka duyurmak için yayınladıkları yazıtlar da vardır. Buna en güzel örneklerden birisi Aizonai'de ele geçirilen yazıttır. Caria ve Phrygia valisi Fulvius Asticus'un hazırlattığı yazıt adeta Diocletianus'un fermanındaki girişin bir özeti gibidir. Fulvius Asticus, insanların aç gözlülüğü ve aşırı hırsı nedeniyle devlet içinde ekonomik huzurun kalmadığını ve bu nedenle de imparatorun bu fermanı yayınlamak zorunda kaldığını ve böylelikle imparatorlukta bir fiyat dengelemesine gidildiğini bildirmektedir.²⁰ Tavan Fiyatlar Fermanı'nın bölgesel olarak ne şekilde uygulandığını gösteren örnek ise Mısır'da ele geçirilen belgedir. Buna göre ferman Mısır'da yayımlandığında, zanaatçı loncalarına açık bir ifadeyle, sattıkları ürünlerin fiyatlarını gösteren yeminli tarifeler doldurmaları ve fermanla belirtilen sabitlenmiş ücretlerin üzerine çıkmamaları konusunda emir verilmişti. 301 yılına kayıtlı bir belge bu durumu şöyle örneklemektedir.

"Adı geçen demirci loncasından... en ünlü Antinopolis'un... baş denetimcisine... Bizler, en asil efendilerimiz Augustus Diocletianus ve Augustus Maksimius, ve Caesarler Constantius ve Maksimius'un kaderleri üzerine yemin ederiz: İşlenmiş gümüşün bir poundunun (yaklaşık 450 gr.) fiyatının 62 denarius ve kalıp gümüşün bir poundunun 31 denarius olduğunu ve hileli bir tarife hazırlamadığımızı ve imparatorluk yemini altında bu durumdan yükümlü olduğumuzu, valinin emri gereğince bilginiz olsun diye rapor ederiz.

Onay verdiğimiz yasal soruşturmaya cevaben.

¹⁸ *Fasti Idaliani*'deki açıklama şöyledir; "...bunlar konsül olduğunda, imparatorlar malların ucuzlatılmasını emrettiler". Bu ifadeden bu cümlenin Diocletianus'un yayınladığı ferman ile ilgili olduğu kabul edilmektedir. Diğer eserdeki kısmi açıklamaysa; "şehirde tahılın ücreti ve vergilerin güvenliği gerginlik ve endişe verici bir konuydu" şeklindedir. Burada da Diocletianus'un bu nedenle fermanını yayınladığı belirtilmektedir. Bk. Kent, 1920, 35 vd.

¹⁹ Erim – Reynolds, 1970, 120: Ferman ile ilgili derlenen yazıtlar hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. Doyle, 1976, 77 vd.

²⁰ Crawford - Reynolds, 1975, 160 vd.

*En asil efendilerimiz Augustus Diocletianus ve Augustus Maksimius, ve Caesarler Constantius ve Maksimius'un on altıncı ve on beşinci yıllarında... Ben, Antinopolis'in kurul üyesi Aurelius Sarappemo, yukarıda geçen yemini ederim; Ben, Besario oğlu Aurelius Ammonius, yukarıda geçen yemini ederim; Ben, Aurelius Isidorus yukarıda geçen yemini ederim.*²¹

Lactantius'un aktardığı bilgiler bize fermanın aslında pek de yararlı olmadığını göstermektedir; "...Aynı şekilde, yüksek ücretlerle ilgili çeşitli vergiler getirerek, malların ücretlerini yasal ve standart bir hale getirmeye çalışıyordu. Sonrasında çok kan döküldü... Korkudan ve ücretlerin hızla yükselmesinden dolayı pazarda (ticarete) hiçbir şey olmadı. Sonunda, bir çok insanın hayatını kaybetmesinin ardından yasayı kaldırmak zorunlu hale geldi... Çeşitli akıl dışı vergiler yaratarak ücretlerdeki belirlenemez yükselişe neden olan Diocletianus, bu nedenle malların ücretlerini düzenlemeye çalıştı. Sonrasında ise önemsiz ve ucuz bir çok madde üzerinden daha fazla kan akıtılmış oldu. Korkuyla mallar piyasadan çekildi. Nafile birçok adam öldükten sonra, yasa yürürlükten kaldırılana kadar ücretlerdeki artış çok daha beter oldu." Diğer bir deyişle, fermanla belirlenen ücret limitleri, ölüm cezasına rağmen tüccar tarafından pek de fazla dikkate alınmamıştır. Ücretleri yasal sınırın üzerinde bulan müşteriler ise ayaktakımı şeklinde yığınlar oluşturarak, bazen öldürme ile sonuçlanan eylemler de dahil olmak üzere tüccarın iş yapmasını engellemişlerdir. Üstelik mallarını fermanla belirtilen ücretlerden satmayarak iflas etmeyi tercih eden kimi tüccar, kısıtlamaların kaldırıldığı gün gelene kadar mallarını stoklama yoluna gitmiştir. Böylelikle talep edilen malların piyasadaki azlığı ücretlerin daha da artmasına neden olmuş, öyle ki ticaret yasal olmayan ücretlerle devam ettiği için el altından yapılmaya başlanmıştır.²² Bu da ciddi bir kara borsa doğmasına neden olmuştur. Ne kadar süre ile uygulandığı tam olarak bilinmeyen fermanın, en azından Diocletianus'un 305 yılında, kendi kurmuş olduğu idari sistem gereği, tahttan feragat etmesinin ardından kaldırıldığı düşünülmektedir. Fermanın uygulama alanı tüm imparatorluk olarak düşünülse de, ele geçen yazıtların ve papirüslerin tamamının Yunanistan, Anadolu ve Mısır'da bulunuşu Diocletianus'un imparatorluğun doğusuna daha farklı baktığını göstermektedir. Başka bir deyişle imparator, dörtlü yönetim anlayışı paralelinde fermanı daha çok kendi bölgesinde uygulamaya çalışmış gibidir.²³ West bu noktada, giriş kısmından alıntılanmış cümlelerle fermanın olasılıkla imparatorluğun tamamı için değil, doğusu için geçerli olduğunu yazmaktadır. West'e göre özellikle ticari malların daha çok

²¹ Antinopolis Papyrus'ünün (No: 38) çevirisi için Bk. Lewis – Reinhold, 1990, 426.

²² Lactantius, *de Mortibus Persecutorum*; VII.

²³ Kent, 1920, 39 vd.

Doğu'dan Batı'ya doğru ihraç edilmesi, başka bir deyişle ticaretin ve ekonominin Doğu'da daha aktif olması, görüşünün dayanak noktasıdır.²⁴ Mommsen ve West'in makalelerine gönderme yapan Graser de ilginçtir ki yine giriş kısmındaki açıklamalardan yola çıkarak, fermanın imparatorluğun tamamında geçerli olmak üzere hazırlandığını ve zaten İtalya'da ele geçirilen Grekçe yazılmış bir ferman parçasının yukarıdaki görüşlerle tutarsızlık yarattığını düşünmektedir.²⁵

Her ne olursa olsun ferman aslında, ticari mallar ve hizmetler için yapılmış bir tavan fiyatlar düzenlemesiydi. Buna göre; tedavüldeki ücret düzeyinin düşük olduğu yerlerde, ücretleri yükseltmek için herhangi bir operasyon yapılmayacağı gibi, ücretlerin düşük olduğu bölgelerde tüccar mal satın almayacak ve bu malları başka yerlere nakledip fermanla belirtilmiş ücretlerden daha yüksek ücrete satamayacaktı. Yasaya karşı gelenlerin cezası ölümdü. Mahkemede uzlaştırıcı herhangi bir harekete asla izin verilmeyecekti. Benzer ceza, fiyat dalgalanmaları yaratmak ya da böylesi durumlardan kazanç sağlamak için mal stoklayan tüccar ve yasadışı olarak tüccardan mal satın alan müşteri için de geçerliydi.²⁶

Tavan Fiyatlar Fermanı²⁷

"Diocletianus, Maksimius, Constantius ve Galerius buyurdular;

Başarılı olduğumuz savaşları hatırlayarak, büyük çabalarla kazanılmış barışı kutsadıkları ve bu barış dolu dünyayı oluşturdukları için, önce devletimizin zenginliklerine, ikinci olarak da ölümsüz tanrılara minnettar olmalıyız. İstikrarı sağlanmış ve gerekli güzelliklerle renklendirilmiş devletimizin zenginliği, yasalara saygılı halk tarafından ve de Roma'nun yüce kişisi ve efendisi tarafından arzu edilen şeydir. Bu yüzden bizler, iyi niyetli tanrıların yardımıyla barbar halkları yok ederek, onların saldırıları sonucu ortaya çıkan tahribe son verenler, adaleti savunarak, her yanımızı sonsuza kadar kurmuş olduğumuz barışla çevrelemeliyiz.

²⁴ West, 1939, 242 vd.

²⁵ Graser, 1940, 157 vd.

²⁶ Kent, 1920, 44 vd.

²⁷ Ölçüler okuyucunun daha rahat anlaması açısından günümüzdeki ağırlık ve hacim ölçülerine tarafımızdan döndürülmüştür. Fermanın girişi Leake'in makalesinden çevrilmiştir. Bk. Leake, 1826, 29 vd. Belgelerde okunamayan ya da okunamamış kısımlar, "-“ ile gösterilmiştir. Sınıflandırılması tarafımızdan yapılan fermanın tamamlanmasında kullanılan yazıtlar için Leake, 1826, 29 vd: CIL, vol. III, 801 – 841: 1055 – 1058: 1909 – 1953 – 2208 – 2211, 2328: Lewis – Reinhold, 1990, 422 vd; Crawford, – Reynolds, 1975, 160 vd: Erim, –Reynolds, 1970, 120 vd: Michell, 1947, 1 vd: Mommsen, 1891, 54 vd: Wassink, 1991, 465 vd: Graser, 1940, 157 vd: West, 1939, 239 vd: Doyle, 1976, 79 vd: Macpherson, 1952, 72 – vd.

Eğer insanlar sınırsız ve çılgınca bir para hırsı ile aşırı şekilde suç işleme isteklerine engel olamazlarsa – bu para hırsına, insanlığı hiç düşünmeden tahıl veya kar elde etme için girişirlerse...; eğer genel refah bu kargaşa yaratan ortama zarar vererek devam ederse, bahtsız devlet her gün ciddi zarar görür. Bu kötü gidişatı durdurabilsin diye belki de bir umutla insan, bu zalimliği ve acınacak haldeki durumu görmezlikten gelip sessiz kalabilir. Fakat bu kontrolsüz ve çılgın arzu, halkın gereksinimlerini dikkate almaz. Ahlaksızlık (vicdansızlık), ölçsüzlük ve para hırsı nedeniyle zenginliklerin yağmalanmasını durdurmak gerekir. İnsanlar, gereksinimleri onları zorladığında yağmalama olaylarına girişirler. Halkın aşırı istekleri karşısında bazı kişiler, kendi şanssız durumlarının farkındadırlar ve artık bu duruma gözlerini kapayamazlar. Bu yüzden bizler, insanlık ırkının koruyucuları, bu olumsuz durumu gördüğümüz için, kesin bir yasal düzenlemenin yapılması hususunda fikir birliği içerisindeyiz. Öyle ki insanların kendi başlarına sağlayamayacakları çözümler, ileri görüşlülüğümüz sayesinde getirdiğimiz önlemler aracılığıyla, herkesin iyiliği için ihsan edilebilir.

Bu olumsuz durum nedeniyle ortaya çıkan kötü sonuçları engellemek için uygulamalarımızı hızlandırdık. Herkesin memnun olması için yaptığımız bu uygulamalar hakkında hiç kimse, 'bunlar vakitsiz ve gereksiz veya küçük ve önemsiz' gibi değerlendirmelerle şikayete bulunamaz. Bu önlemler, ahlaksızlara (vicdansızlara) karşı alınmıştır ki onlar yıllarca sessizliğimizi göz önünde bulundurarak tehdit oluşturdularsa da biz artık bu ibretlik durumun devam etmesine gönüllü değiliz. Gündelik yaşamda, kent pazarlarındaki alışveriş işlemlerinde fiyatları kontrol edemediğini idrak edemeyen veya farkında olamayan insani duygulardan uzak olan bu anlayışsızlar kimlerdir? Ya da verimli geçen bir yılın veya bol miktardaki mal üzerinden vurgunculuk yapanların dizginlenemeyen tutkuları...

Bu yüzden aşağıdaki plana iliştirilmiş listedeki ücretlerin, imparatorluğumuzun tamamında geçerli olacağını bildirmek bizim için büyük bir mutluluktur.

Memnuniyetle bildiririz ki yasanın getirmiş olduğu önlemlere karşı gelen herhangi birisi, bu cüretkarlığından dolayı ölüm cezasına çarptırılacaktır. Hiç kimse bu yasanın çok sert olduğunu düşünemez. Bu nedenle bizler, herkesin bu yasaya uymasını bekleriz. Özellikle bir yasa ile hazırlanan kanun hükmündeki düzenlemeyle, halktan arzu edilen riayet ve beklenen vicdani sorumluluk, yalnızca tek bir kentte veya eyalette değil, imparatorluğumuzun tamamında gözlemlenebilir ve ileriye taşınabilir..

Kimsenin yükseltmeyeceği birbirinden ayrı işlemlerin (kalemlerin) ücretleri aşağıda listelenmiştir.

İŞGÜCÜ ÜCRETLERİ

Denarii

Eğitim Gerektiren/Profesyonel İşçi Ücretleri

Yazıcı (en iyi kalite yazı için)	100 satır	25
Yazıcı (ikinci derece kalite yazı için)	100 satır	20
(Tabellio) Kamu yazıcısı (resmi dilekçe ya da tablet)	100 satır	-
Noter	dilekçe veya yasal belge başına	10
Avukat veya hukukçu (in postulatione)	şikayet başına	250
Avukat ya da hukukçu (in cognitione)	dava açma ücreti	1000

Asker Ücretleri

Ortalama asker maaşı	yıllık	1800
Saray muhafızı (Praetorian)	yıllık	5500
(Askere) Tahıl ödeneği	yıllık	600
(Askere) İkramiye	dört yılda bir	2500

Öğretmen Ücretleri

Her bir bilim adamı için ...	aylık	50
Her bir öğretmene	erkek öğrenci başına	50
Okuma yazma öğretmeni	erkek öğrenci başına	50
Yazı öğretmeni	erkek öğrenci başına	75
(Calculator) Aritmetik öğretmeni	erkek öğrenci başına	75
Grekçe, Latince, Geometri öğretmeni	öğrenci başına	200
Retorik ve Güzel Konuşma öğretmeni	öğrenci başına	250
Mimarlık öğretmeni	erkek öğrenci başına	100
Kütüphaneci	öğrenci başına	50

Vasıflı İşçi /Zanaatkar Ücretleri

Duvarcı (yemek dahil)	günlük	50
Mermer işçisi (yemek dahil)	günlük	60
Mozaik işçisi (yemek dahil)	günlük	60
Duvar boyacısı	günlük	75
Sıva işçisi	günlük	50
Desen yapıcı (ressam işçi)	günlük	150
Arabacı	günlük	50
Demirci	günlük	50
Fırıncı	günlük	50
Denize açılan gemilerde çalışan tersane işçisi	günlük	60

<i>Nehirlerde işletilen sallarda çalışan tersane işçisi</i>	<i>günlük</i>	50
<i>Tuğla ustası (küçük tuğla başına)</i>	<i>günlük</i>	2
<i>Tuğla ustası (büyük tuğla başına, şarap hariç, yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	-
<i>Kerpiç ustası (şarap hariç, yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	2
<i>(Mulomedicus) Veteriner (kırpma ve toynak bakımı için)</i>	<i>hayvan başına</i>	6
<i>Veteriner (kanama ve kafa temizleme için)</i>	<i>hayvan başına</i>	20
<i>Berber</i>	<i>kişi başına</i>	2
<i>Koyun kırkma işçisi</i>	<i>hayvan başına</i>	2
<i>Dokumacı</i>	<i>pelerin başına</i>	175
<i>Marangoz (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	50
<i>Dolap üreticisi (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	50
<i>Heykeltıraş (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	70
<i>Alçıdan heykel yapan işçiler (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	50
<i>(Bracarius) Pantoloncu (dikim, onarım, şerit çekme)</i>	-	-
<i>Parşömen imalatçısı</i>	-	40
<i>Emanet bürosu görevlisi</i>	<i>hamama gelen kişi başına</i>	2
<i>Özel banyo görevlisi</i>	<i>hamama gelen kişi başına</i>	2
<i>Nakişçılar</i>	-	-
<i>İpek işçileri</i>	-	-
<i>Yün eğiriciler</i>	-	-
<i>Sırmalı ipek işleyiciler</i>	-	-
<i>Kumaş boyacıları</i>	<i>yakl. 453 gr.'lık kumaş başına</i>	3

Vasıfsız İşçi Ücretleri

<i>Tarım işçisi (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	25
<i>Ev içi işlerde çalışan işçi</i>	<i>günlük</i>	50
<i>Çoban (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	20
<i>(Mulio) Katırcı (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	25
<i>(Burdonarius) Deve, eşek, katır sürücüsü (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	20
<i>Lağım temizleyici (bütün gün çalışan, yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	25
<i>Kireç yakıcı (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	50
<i>Bütün gün çalışan su taşıyıcısı (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	25
<i>(Cloacarius) Bütün gün çalışan temizlikçi (yemek dahil)</i>	<i>günlük</i>	25

YIYECEK İÇECEK ÜCRETLERİ

Denarii

Et Ücretleri

<i>Domuz eti</i>	<i>yaklaşık (yakl.) 453 gr.</i>	12
<i>Sığır eti</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	8
<i>Keçi ya da koyun eti</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	8
<i>Vulva (dişi domuzun göğsü)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	24

<i>Sumen (doğum yapmış domuz göğsü)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>20</i>
<i>Ficatum (en iyisinden semirtilmiş yabandomuzu ciğeri)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>16</i>
<i>Domuz yağı (en iyisinden)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>16</i>
<i>Westphalia veya Cardagne jambonu (en iyisi)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>20</i>
<i>Marsi jambonu (en iyisi)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>20</i>
<i>Taze hayvan yağı ya da iç yağı</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>12</i>
<i>Hayvan yağı</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>6</i>
<i>Tereyağ</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>16</i>
<i>Domuz ayakları (mide ve iç organları da aynı fiyattan)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>4</i>
<i>Isicium (domuzdan yapılan taze sosis)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>2</i>
<i>Isicia (sığır etinden yapılan sosis)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>10</i>
<i>Lucanicae (domuz etinden, mevsimlik tütsülenmiş sosis)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>16</i>
<i>Lucanicae (sığır etinden, mevsimlik tütsülenmiş sosis)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>10</i>
<i>Erkek sülün (besili)</i>	<i>1 adet</i>	<i>250</i>
<i>Erkek sülün(yabani)</i>	<i>1 adet</i>	<i>125</i>
<i>Dişi sülün (besili)</i>	<i>1 adet</i>	<i>200</i>
<i>Dişi sülün (ikinci kalite)</i>	<i>1 adet</i>	<i>100</i>
<i>Besili kaz</i>	<i>1 adet</i>	<i>200</i>
<i>Kaz (ikinci kalite)</i>	<i>1 adet</i>	<i>100</i>
<i>Tavuk</i>	<i>1 çifti</i>	<i>60</i>
<i>Keklik</i>	<i>1 adet</i>	<i>30</i>
<i>Kumru (Üveyik)</i>	<i>1 adet</i>	<i>12</i>
<i>Ardıç kuşu</i>	<i>1 çifti</i>	<i>60</i>
<i>Yaban güvercini</i>	<i>1 çifti</i>	<i>20</i>
<i>Güvercin</i>	<i>1 çifti</i>	<i>24</i>
<i>(Attagen) Ormantavuşu</i>	<i>1 adet</i>	<i>20</i>
<i>Ördek</i>	<i>1 adet</i>	<i>40</i>
<i>Yabani tavşan</i>	<i>1 adet</i>	<i>150</i>
<i>Tavşan</i>	<i>1 adet</i>	<i>40</i>
<i>Bıldırcın</i>	<i>birkaç adet</i>	<i>20</i>
<i>Sığircık</i>	<i>10 tane</i>	<i>20</i>
<i>Yaban domuzu eti</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>16</i>
<i>Geyik eti</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>12</i>
<i>Antilop, karaca, vb. hayvan etleri</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>12</i>
<i>Domuz (sütten kesilmemiş)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>16</i>
<i>Kuzu</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>12</i>
<i>Oğlak</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>12</i>
<i>Domuz budu (en iyi kalite)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>20</i>
<i>Domuz eti (parçalanmış)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>2</i>
<i>Sığır eti (parçalanmış)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>10</i>
<i>Yumurta</i>	<i>4 adet</i>	<i>4</i>

<i>Salyangoz</i>	2 adet	4
<i>Salyangoz (ikinci kalite)</i>	40 adet	4

Yağ Ücretleri

<i>Olei flos (birinci kalite ayçiçeği yağı)</i>	yakl. ½ lt.	40
<i>İkinci kalite (yağ)</i>	yakl. ½ lt.	24
<i>Yağ (olgunlaşmamış zeytinlerden olan)</i>	yakl. ½ lt.	40
<i>Cibarium (Askerlerin, işçilerin, vb. kullandığı yağ)</i>	yakl. ½ lt.	12
<i>Turp (ya da şalgam) yağı</i>	yakl. ½ lt.	8

Deniz Ürünleri Ücretleri

<i>Balık (en iyi kalite veya derin sudan yakalananlardan)</i>	yakl. 453 gr.	24
<i>Pulları temizlenmemiş deniz balığı</i>	yakl. 453 gr.	24
<i>Balık (ikinci kalite)</i>	yakl. 453 gr.	16
<i>Nehir balığı (en iyi kalite)</i>	yakl. 453 gr.	12
<i>Nehir balığı (ikinci kalite)</i>	yakl. 453 gr.	8
<i>Tuzlanmış balık</i>	yakl. 453 gr.	6
<i>İstiridye</i>	100 adet	100
<i>Deniz kestanesi</i>	50 adet	50
<i>Taze deniz kestanesi, (temizlenmiş)</i>	yakl. ½ kg.	50
<i>Tuzlanmış deniz kestanesi</i>	yakl. ½ kg.	100
<i>Liquamen (en iyisinden yapılmış balık salamurası)</i>	yakl. ½ lt.	6
<i>İkinci kalite liquamen</i>	yakl. ½ kg.	2
<i>Deniz kabuğu</i>	100 adet	50
<i>(Sardae veya Sardinae) Hamsi (?)</i>	yakl. 453 gr.	16
<i>Sünger (ikinci kalite)</i>	-	6

Sebzeye – Tahıl – Bakliyat Ücretleri

<i>Kenger (şevket-i bostan), enginar, vb. ürünler (iyi kalite)</i>	5 adet	10
<i>Kenger, enginar, vb. ürünler (ikinci kalite)</i>	10 adet	-
<i>Hindiba (en iyi kalite)</i>	10 adet	-
<i>Hindiba (ikinci kalite)</i>	10 adet	-
<i>Ebegümece (en iyi kalite)</i>	5 adet	-
<i>Ebegümece (ikinci kalite)</i>	5 adet	-
<i>Marul (en iyi kalite)</i>	5 adet	4
<i>Marul (ikinci kalite)</i>	10 adet	4
<i>Karnabahar (en iyi kalite)</i>	5 adet	4
<i>Karnabahar (ikinci kalite)</i>	10 adet	4
<i>Lahana (en iyi kalite)</i>	1 adet	4
<i>Pirasa (uzun)</i>	10 adet	4
<i>Pirasa (ikinci kalite)</i>	20 adet	4

<i>Pancar (iri olanlarından)</i>	<i>5 adet</i>	<i>4</i>
<i>Pancar (ikinci kalite)</i>	<i>10 adet</i>	<i>4</i>
<i>Turp (iri olanlarından)</i>	<i>-</i>	<i>4</i>
<i>Turp (ikinci kalite)</i>	<i>20 adet</i>	<i>4</i>
<i>Şalgam (iri olanlarından)</i>	<i>10 adet</i>	<i>-</i>
<i>Şalgam (ikinci kalite)</i>	<i>20 adet</i>	<i>4</i>
<i>Kuru soğan (en iyi kalite)</i>	<i>-</i>	<i>4</i>
<i>Yeşil soğan (en iyi kalite)</i>	<i>25 adet</i>	<i>4</i>
<i>Yeşil soğan (ikinci kalite)</i>	<i>50 adet</i>	<i>4</i>
<i>Sarımsak</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>60</i>
<i>Su teresi</i>	<i>12'lik demet</i>	<i>10</i>
<i>Kapari</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>Sukabağı (en iyi kalite)</i>	<i>10 adet</i>	<i>4</i>
<i>Sukabağı (ikinci kalite)</i>	<i>-</i>	<i>4</i>
<i>Salatalık (en iyi kalite)</i>	<i>10 adet</i>	<i>4</i>
<i>Salatalık (ikinci kalite)</i>	<i>20 adet</i>	<i>4</i>
<i>Börülce</i>	<i>50'lik demet</i>	<i>4</i>
<i>Bahçe kuşkonmazı</i>	<i>25'lik demet</i>	<i>6</i>
<i>Kuşkonmaz (yabani)</i>	<i>50'lik demet</i>	<i>4</i>
<i>Katırtırnağı filizleri</i>	<i>60'lık demet</i>	<i>4</i>
<i>Yeşil nohut</i>	<i>4 demet</i>	<i>4</i>
<i>Yeşil fasulye (kabuklu)</i>	<i>yakl. ½ kg.</i>	<i>4</i>
<i>Taze börülce (kabuklu)</i>	<i>yakl. ½ kg.</i>	<i>4</i>
<i>Afrika soğanı, ya da kurutulmuş soğan</i>	<i>20 adet</i>	<i>12</i>
<i>Küçük taneli soğan</i>	<i>40 adet</i>	<i>12</i>
<i>Yaban havucu (irisi)</i>	<i>25'lik demet</i>	<i>6</i>
<i>Yaban havucu (ikinci kalite)</i>	<i>-</i>	<i>6</i>
<i>Tatlı otlar</i>	<i>8 demet</i>	<i>4</i>
<i>Buğday</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>-</i>
<i>Çavdar</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>60</i>
<i>Darı (öğütülmüş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>Darı (öğütülmemiş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>50</i>
<i>Tavşan otu</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>50</i>
<i>Kılçıksız buğday (temizlenmiş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>(Scandula) Kılçıksız buğday (temizlenmemiş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>30</i>
<i>Fasulye (ezilmiş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>Fasulye (ezilmemiş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>60</i>
<i>Mercimek</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>(Hervilia) Baklagil</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>80</i>
<i>Bezelye (ayıklanmış)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>Bezelye (ayıklanmamış)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>60</i>

<i>Nohut</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>(Hervum)Baklagil</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>Yulaf</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>30</i>
<i>Boyotu</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>Bakla (işlenmemiş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>60</i>
<i>Bakla (hayvanları beslemek için hazırlanmış)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>4</i>
<i>Barbunya (kuru)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>Keten tohumu</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>150</i>
<i>Susam</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>200</i>
<i>Ot tohumu</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>30</i>
<i>Yonca tohumu</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>150</i>
<i>Kenevir tohumu</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>50</i>
<i>Burçak (Kuru)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>80</i>
<i>Haşhaş tohumu</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>150</i>
<i>Kimyon tohumu (temizlenmiş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>200</i>
<i>Lahana tohumu</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>150</i>
<i>Hardal (bitkisi) tohumu</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>150</i>
<i>Hardal bitkisi</i>	<i>yakl. ½ kg.</i>	<i>8</i>
<i>Arpa</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>60</i>
<i>Kabuksuz buğday</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>Pirinç (temizlenmiş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>200</i>
<i>İri taneli arpa (temizlenmiş)</i>	<i>yakl. 8,5 kg.</i>	<i>100</i>
<i>Limon otu</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>50</i>
<i>Loğusa otu</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>50</i>
<i>Andız otu</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>50</i>
<i>Çiçek soğanı</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>50</i>
<i>Thebai afyonu</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>1000</i>
<i>Cyrene afyonu</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>1250</i>
<i>Afyon (birinci kalite)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>2000</i>
<i>Afyon (ikinci kalite)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>1000</i>
<i>Gülkurusu</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>150</i>
<i>Mahmude otu</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>500</i>

Meyve Ücretleri

<i>Kavun (irisi)</i>	<i>2 adet</i>	<i>4</i>
<i>Kavun (ikinci kalite)</i>	<i>4 adet</i>	<i>4</i>
<i>Karpuz</i>	<i>4 adet</i>	<i>4</i>
<i>Palmiye veya hurma ağacı filizi</i>	<i>4 adet</i>	<i>4</i>
<i>Kestane</i>	<i>100 adet</i>	<i>4</i>
<i>Yeşil ceviz (en iyi kalite)</i>	<i>50 adet</i>	<i>4</i>
<i>Kuru ceviz</i>	<i>100 adet</i>	<i>4</i>

<i>Badem (temizlenmiş)</i>	<i>yakl. ½ kg.</i>	6
<i>Fındık (temizlenmiş)</i>	<i>yakl. ½ kg.</i>	4
<i>Kozalaktan temizlenmiş çam fıstığı</i>	<i>yakl. ½ kg.</i>	12
<i>Fıstık</i>	<i>yakl. ½ kg.</i>	16
<i>Hünnap</i>	<i>yakl. ½ kg.</i>	4
<i>Kiraz</i>	-	4
<i>Şeftali (erken hasat)</i>	-	4
<i>Şeftali (sert ve irisi)</i>	-	-
<i>Şeftali (sert ve ikinci kalite)</i>	-	-
<i>Şeftali (yumuşak ve irisi)</i>	-	-
<i>Şeftali (yumuşak ve ikinci kalite)</i>	-	-
<i>Armut (irisi)</i>	-	-
<i>Armut (ikinci kalite)</i>	-	-
<i>Elma (en iyi kalite Mattian veya ...)</i>	-	4
<i>Elma (ikinci kalite)</i>	20 adet	4
<i>Daha küçük elma</i>	40 adet	4
<i>Gül</i>	100 adet	8
<i>(Cerea) Sarı erik (irisi)</i>	30 adet	4
<i>Sarı erik (ikinci kalite)</i>	40 adet	4
<i>Nar (irisi)</i>	10 adet	8
<i>Nar (ikinci kalite)</i>	20 adet	8
<i>Ayva</i>	10 adet	4
<i>Ayva (ikinci kalite)</i>	20 adet	4
<i>Ağaçkavunu (irisi)</i>	-	24
<i>Ağaçkavunu (ikinci kalite)</i>	-	16
<i>Dut</i>	<i>yakl. ½ kg.</i>	4
<i>İncir (en iyisi)</i>	25 adet	4
<i>İncir (ikinci kalite)</i>	40 adet	4
<i>Bumastae denilen sert üzüm</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	4
<i>Nicolai denilen hurma (en iyi kalite)</i>	8 adet	4
<i>Nicolai denilen hurma (ikinci kalite)</i>	16 adet	4
<i>Palmulae (küçük hurma)</i>	25 adet	4
<i>Kurutulmuş incir</i>	25 adet	4
<i>Preslenmiş kuru incir</i>	-	4
<i>Damascus dağlarından getirilen kuru erik</i>	-	4
<i>Kuru erik (ikinci kalite)</i>	-	4
<i>İncir</i>	-	4
<i>Kuru üzüm</i>	-	8
<i>Kuru üzüm (irisi)</i>	-	4
<i>Zeytin</i>	-	4
<i>Zeytin (salamura)</i>	-	4
<i>Siyah olgun zeytin</i>	-	4

Şarap ve Bira Ücretleri

<i>Conditum (çeşitli bileşenlerle fermente edilmiş şarap)</i>	yakl. ½ lt.	24
<i>Apsinthium (acı tatlarla fermente edilmiş şarap)</i>	yakl. ½ lt.	20
<i>Rosatium (içine gül karıştırılmış şarap)</i>	yakl. ½ lt.	20
<i>Picene şarabı</i>	yakl. ½ lt.	30
<i>Tiburtine şarabı</i>	yakl. ½ lt.	30
<i>Sabin şarabı</i>	yakl. ½ lt.	30
<i>Aminnean şarabı</i>	yakl. ½ lt.	30
<i>Setine şarabı</i>	yakl. ½ lt.	30
<i>Surrentine şarabı</i>	yakl. ½ lt.	30
<i>Falerni şarabı</i>	yakl. ½ lt.	30
<i>Birinci Kalite Yıllandırılmış Şarap</i>	yakl. ½ lt.	24
<i>İkinci Kalite Yıllandırılmış Şarap</i>	yakl. ½ lt.	16
<i>Normal kalitede şarap</i>	yakl. ½ lt.	8
<i>(Caroenum Maeonum) Tatlı Asya şarabı</i>	yakl. ½ lt.	30
<i>Attica arpa şarabı</i>	yakl. ½ lt.	24
<i>Decoctum (Üzümleri kaynatılarak yapılan şarap)</i>	yakl. ½ lt.	16
<i>(Camus) Birası (Galya ya da Pannonia'dan)</i>	yakl. ½ lt.	4
<i>(Zythus) Birası (Mısır'dan)</i>	yakl. ½ lt.	2
<i>Şıra (kaynatılarak özü çıkarılmış)</i>	yakl. ½ lt.	16
<i>Şıra (ikinci kalite)</i>	yakl. ½ lt.	20

Diğer Yiyecek Ücretleri

<i>Sirke</i>	yakl. ½ lt.	6
<i>Tuz</i>	yakl. 4 kg.	100
<i>Kuru peynir</i>	yakl. 453 gr.	12
<i>Sal conditum (içine ilaçlar karıştırılmış tuz)</i>	yakl. ½ lt.	-
<i>Baharatlı tuz</i>	yakl. ½ kg.	8
<i>Bal (en iyi kalite)</i>	yakl. ½ lt.	40
<i>Bal (ikinci kalite)</i>	yakl. ½ lt.	20
<i>Hurma balı</i>	yakl. ½ lt.	8
<i>Maya (?)</i>	-	16
<i>Koyun sütü</i>	-	8
<i>Taze peynir</i>	-	8

CANLI HAYVAN ÜCRETLERİ

		Denarii
<i>Öküz (birinci kalite)</i>	1 adet	-
<i>Damızlık boğa</i>	1 adet	-
<i>Keçi</i>	1 adet	-
<i>Erkek aslan (birinci kalite, Libya'dan)</i>	1 adet	-
<i>Erkek aslan (ikinci kalite, Libya'dan)</i>	1 adet	125000

<i>Dişi aslan (birinci kalite, Libya'dan)</i>	<i>1 adet</i>	-
<i>Dişi aslan (ikinci kalite, Libya'dan)</i>	<i>1 adet</i>	<i>100000</i>
<i>Leopar (birinci kalite, Libya'dan)</i>	<i>1 adet</i>	-
<i>Leopar (ikinci kalite, Libya'dan)</i>	<i>1 adet</i>	<i>70000</i>
<i>Ayı (birinci kalite)</i>	<i>1 adet</i>	-
<i>Ayı (ikinci kalite)</i>	<i>1 adet</i>	-
<i>Yaban domuzu (birinci kalite)</i>	<i>1 adet</i>	<i>6000</i>
<i>Yaban domuzu (ikinci kalite)</i>	<i>1 adet</i>	-
<i>Vahşi eşek (birinci kalite)</i>	<i>1 adet</i>	<i>2000</i>
<i>Vahşi eşek (ikinci kalite)</i>	<i>1 adet</i>	-

MALZEME ÜCRETLERİ

Denarii

Gündelik Malzeme Ücretleri

<i>Mangal (sert pirinçten)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>8</i>
<i>Mangal (bakırdan)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>4</i>
<i>Ev içinde kullanılan kap kacak</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>6</i>
<i>Küçük oyma süsler veya heykeller</i>	-	<i>4</i>
<i>Pirinçten mallar</i>	-	<i>6</i>
<i>Süslemesiz kilim</i>	<i>1 adet</i>	<i>24</i>
<i>İkinci el süslemesiz kilim</i>	<i>1 adet</i>	<i>10</i>
<i>(Segestria) Yorgan (sekiz keçi derisinden yapılmış)</i>	<i>1 adet</i>	<i>600</i>
<i>Yastık (yumuşak ve büyük boy)</i>	<i>1 adet</i>	<i>600</i>
<i>Birinci kalite torba</i>	<i>1 adet</i>	<i>120</i>
<i>Yağ taşımak için torba</i>	<i>1 adet</i>	<i>100</i>
<i>Günlük kullanım için torba</i>	<i>1 adet</i>	<i>2</i>
<i>Ahşap kutu</i>	<i>1 adet</i>	<i>14</i>
<i>Şişe (yaklaşık yarım litrelik)</i>	<i>1 adet</i>	<i>20</i>
<i>Kap (250 mililitrelik)</i>	<i>1 adet</i>	<i>40</i>
<i>İşlenmemiş kıl</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>6</i>
<i>Çardak veya çuval imal edenler için eğrilmiş kıl</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>1</i>
<i>Yolcu bavulu veya semer (ağırlığı yaklaşık 13.5 kg olan)</i>	<i>1 çift</i>	<i>40</i>
<i>Açık çuval (genişliği yaklaşık 1 metre olan) (yüksekliği ne olursa olsun yaklaşık her yarım kg. ağırlık için)</i>		<i>16</i>
<i>Papirüs (parşömen (?))</i>	-	-
<i>Balmumu</i>	-	-
<i>Terebentin reçinesi</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>150</i>
<i>Terebentin reçinesi (ikinci kalite)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>80</i>
<i>Çamsakızı reçinesi</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>20</i>
<i>Colophon reçinesi</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>16</i>
<i>Toprak / Aşı boyası</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>100</i>

<i>Gümüş parlatma tozu</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>10</i>
<i>Tutkal (balıktan elde edilen (?))</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>80</i>
<i>Tutkal (boğadan elde edilen (?))</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>20</i>
<i>Tutkal (?)</i>	<i>yakl. 453 gr.</i>	<i>10</i>

Mermer Ücretleri

<i>Porfir</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>-</i>
<i>Lakedaimonia</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>-</i>
<i>Luculla</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>150 --</i>
<i>Claudia</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>100 --</i>
<i>Docimian</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>200 --</i>
<i>Anacastane</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>-</i>
<i>Thesselia</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>150 --</i>
<i>Scyrian</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>40--</i>
<i>Lesbos</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>50</i>
<i>Thasos</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>-</i>
<i>Potamogallene (?)</i>	<i>yakl. 37 cm.</i>	<i>-</i>

Kılık-kıyafet/Ayakkabı Ücretleri

<i>(Birrus) Birinci kalite yünden elbise kılıfı</i>	<i>1 adet</i>	<i>-</i>
<i>İkinci kalite yünden elbise kılıfı</i>	<i>1 adet</i>	<i>40</i>
<i>(Caracallis) Topuklara kadar uzanan başlıklı manto</i>	<i>1 adet</i>	<i>20</i>
<i>Başlıksız kısa manto</i>	<i>1 adet</i>	<i>20</i>
<i>(Braces) Pantolon</i>	<i>1 adet</i>	<i>20</i>
<i>(Udones) Çorap</i>	<i>1 çift</i>	<i>4</i>
<i>(Sarcinator) Terziye iç gömlek astar kaplama</i>	<i>-</i>	<i>6</i>
<i>Terziye ipekten elbise süslemesi yaptırılması</i>	<i>-</i>	<i>50</i>
<i>Terziye, içi keten ve ipek gibi farklı maddelerle doldurulmuş nesnelere süsleme diktirilmesi</i>	<i>-</i>	<i>30</i>
<i>Kaba iç gömleği süslemesi</i>	<i>-</i>	<i>4</i>
<i>Süslemesiz kadın tuniği</i>	<i>1 adet</i>	<i>16</i>
<i>İkinci el kadın tuniği</i>	<i>1 adet</i>	<i>10</i>
<i>Kadın iç gömleği ya da bluzu</i>	<i>1 adet</i>	<i>10</i>
<i>İkinci el kadın iç gömleği ya da bluzu</i>	<i>1 adet</i>	<i>6</i>
<i>Süslemesiz pelerin</i>	<i>1 adet</i>	<i>16</i>
<i>İkinci el pelerin</i>	<i>1 adet</i>	<i>6</i>
<i>Afrika mantosu</i>	<i>1 adet</i>	<i>500</i>
<i>Dalmaçya tuniği</i>	<i>1 adet</i>	<i>2000</i>
<i>Laodikya'dan başlıklı manto</i>	<i>1 adet</i>	<i>4500</i>
<i>Tarentum yünü</i>	<i>-</i>	<i>75</i>
<i>Beyaz ipek</i>	<i>-</i>	<i>12000</i>

<i>Mor ipek</i>	-	150000
<i>Babil'den getirilen deri (birinci kalite)</i>	-	500
<i>Babil'den getirilen deri (ikinci kalite)</i>	-	40
<i>Tralles'den getirilen deri</i>	-	200
<i>Fenike'den getirilen deri</i>	-	100
<i>.... deri</i>	-	300
<i>İşlenmemiş öküz derisi (en iyi kalite)</i>	-	500
<i>Botlara ve ayakkabılara işlenmiş öküz derisi</i>	-	750
<i>Kemer, koşum takımı veya eyer için öküz derisi</i>	-	600
<i>İşlenmemiş öküz derisi (ikinci kalite)</i>	-	300
<i>Kunduz derisi</i>	-	100
<i>İşlenmiş kunduz derisi</i>	-	-
<i>Ayı derisi (büyük)</i>	-	-
<i>İşlenmiş ayı derisi</i>	-	-
<i>Kurt derisi</i>	-	-
<i>İşlenmiş kurt derisi</i>	-	-
<i>Fok derisi</i>	-	250
<i>İşlenmiş fok derisi</i>	-	1500
<i>Leopar derisi</i>	-	1000
<i>İşlenmiş leopar derisi</i>	-	1250
<i>İşlenmiş aslan derisi</i>	-	1000
<i>(Caligae) Büyük boy ayakkabı (bot türü (?))</i>	1 çift	100
<i>Daha küçük ayakkabı</i>	1 çift	80
<i>Kadın ayakkabısı</i>	1 çift	60
<i>Çocuk ayakkabısı</i>	1 çift	30
<i>(Caligae) Ayakkabı (katırcılar, tarla çalışanları, vb. kişiler için en iyi türden çivisiz)</i>	1 çift	120
<i>(Calcei) Ayakkabı (Üst sınıflar için)</i>	1 çift	150
<i>(Caligae) Senatör ayakkabısı</i>	1 çift	100
<i>(Caligae) Şövalyeler için ayakkabı</i>	1 çift	70
<i>(Caligae) Kadın ayakkabısı</i>	1 çift	60
<i>(Gallicae) Erkekler için çift tabanlı çiftçi ayakkabısı</i>	1 çift	80
<i>(Gallicae) Erkekler için tek tabanlı çiftçi ayakkabısı</i>	1 çift	80
<i>(Cursirae) Koşu ayakkabısı</i>	1 çift	60
<i>(Gallicae) Kadınlar için öküz derisinden çift tabanlı a.</i>	1 çift	50
<i>(Gallicae) Kadınlar için öküz derisinden tek tabanlı a.</i>	1 çift	30
<i>(Mullei) Babil ayakkabısı</i>	1 çift	120
<i>(Mullei) Mor veya Fenike ayakkabısı</i>	1 çift	60
<i>Erkek çorabı</i>	-	-
<i>Kadın çorabı</i>	-	-
<i>.... altın ile süslenmiş</i>	-	-

Gösterişsiz (desensiz (?)) Babil çorabı	-	-
Öküz derisinden ve altın ile süslenmiş çorap	-	-
Yünle astarlanmış öküz derisinden çorap	-	-

Asker Malzemeleri Ücretleri

Kılıç kını	1 adet	100
Askeri eyer	1 adet	500
(Zonae) Askeri kemer (kuşak (?))	1 adet	100
Askeri kışlık tunik	1 adet	75
(Caligae) Ayakkabı (askerler için, çivisiz)	1 çift	100
(Campagi) Askeri sandalet	1 çift	75
Zırh yapımcısı (kılıç bileyleme)	-	25
Zırh yapımcısı (miğfer parlatma)	-	25
Zırh yapımcısı (balta tamiri)	-	6
Zırh yapımcısı (çift başlı savaş baltası tamiri)	-	8
Zırh yapımcısı (kılıç kını parlatıcısı)	-	100

Hayvan Malzemeleri Ücretleri

At için örtü (siyah ya da beyaz, içi doldurulmuş)	1 adet	100
At için örtü (altın veya benzer ağırlıktaki şeylerle süslü)	1 adet	250
Son Moda Kapalı Çanta (at ya da at arabası için)	1 adet	1500
Katır için işlemeli örtü	1 adet	800
At için yular	1 adet	70
At için dizgin	1 adet	100
Katır için dizgin	1 adet	120
Katır için yular	1 adet	80
Babil kemeri (kuşağı (?))	1 adet	100
Genişçe bir madde (?)	-	200
Paket taşımak için silahların altından geçen kemer	1 adet	100
Kemer (kuşak (?))	-	60
Katırcı kamçısı (kabzasıyla birlikte)	1 adet	16
Arabacı kırbacı	1 adet	2
Katır için semer	1 adet	350
Eşek için semer	1 adet	250
Deve için semer	1 adet	350
Kement	1 adet	75

Kereste Ücretleri

Köknar kerestesi	yakl. uzunluk 2250 cm. / yakl. genişlik 45 cm.	50.000
Köknar kerestesi	yakl. uzunluk 2025 cm. / yakl. genişlik 45 cm.	40.000

<i>Kök nar kerestesi</i>	<i>yakl. uzunluk 1800 cm. / yakl. genişlik 45 cm.</i>	30.000
<i>Kök nar kerestesi</i>	<i>yakl. uzunluk 1575 cm. / yakl. genişlik 16 cm.</i>	12.000
<i>Kök nar kerestesi</i>	<i>yakl. uzunluk 1260 cm. / yakl. genişlik 45 cm.</i>	10.000
<i>Kök nar kerestesi</i>	<i>yakl. uzunluk 1350 cm. / yakl. genişlik 14,4 cm.</i>	8000
<i>Kök nar kerestesi</i>	<i>yakl. uzunluk 1260 cm. / yakl. genişlik 12,8 cm.</i>	6000
<i>Kök nar kerestesi</i>	<i>yakl. uzunluk 1125 cm. / yakl. genişlik 12,8 cm.</i>	5000
<i>Aynı fiyatlar çam kerestesi için de geçerlidir.</i>		
<i>Meşe kerestesi</i>	<i>yakl. uzunluk 630 cm. / yakl. genişlik 13,6 cm.</i>	250
<i>Dişbudak kerestesi</i>	<i>yakl. uzunluk 630 cm. / yakl. genişlik 9,6 cm.</i>	200

ULAŞIM ÜCRETLERİDenarii

<i>İskenderiye'den Roma'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	16
<i>İskenderiye'den Nicomedia'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	12
<i>İskenderiye'den Byzantium'a</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	12
<i>İskenderiye'den Dalmaçya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	18
<i>İskenderiye'den Aquileia'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	24
<i>İskenderiye'den Afrika'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	10
<i>İskenderiye'den Sicilya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	10
<i>İskenderiye'den Efes'e</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	8
<i>İskenderiye'den Selanik'e</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	12
<i>İskenderiye'den Pamphylia'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	6
<i>Oriens'ten Roma'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	18
<i>Oriens'ten Salona'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	16
<i>Oriens'ten Aquileia'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	22
<i>Oriens'ten Afrika'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	16
<i>Oriens'ten İspanya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	20
<i>Oriens'ten Baetica'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	22
<i>Oriens'ten Lusitania'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	26
<i>Oriens'ten Galya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	24
<i>Oriens'ten Byzantium'a</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	12
<i>Oriens'ten Efes'e</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	10
<i>Oriens'ten Sicilya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	16
<i>Asia'dan Roma'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	16
<i>Asia'dan Afrika'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	8
<i>Asia'dan Dalmaçya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	12
<i>Afrika'dan Roma'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	-
<i>Afrika'dan Salona'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	18
<i>Afrika'dan Sicilya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	6

<i>Afrika'dan İspanya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>8</i>
<i>Afrika'dan Galya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>4</i>
<i>Afrika'dan Achaia'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>12</i>
<i>Afrika'dan Pamphylia'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>14</i>
<i>... Sicilya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>6</i>
<i>... Selanik'e</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>18</i>
<i>... Achaia'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>14</i>
<i>... İspanya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>10</i>
<i>... Galya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>4</i>
<i>... Galya'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>8</i>
<i>Nicomedia'dan Roma'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>18</i>
<i>Nicomedia'dan Ephesos'a</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>6</i>
<i>Nicomedia'dan Selanik'e</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>8</i>
<i>Nicomedia'dan Achaia'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>8</i>
<i>Nicomedia'dan Salona'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>14</i>
<i>... Pamhylia'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>8</i>
<i>... Fenike'ye</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>12</i>
<i>... Trapezus'a</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>-</i>
<i>... Sinope'ye</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>-</i>
<i>... Roma'ya</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>-</i>
<i>(.....)</i>		
<i>... devlet hazinesine ait kargolar özel vergiler elde ederler.....)</i>		
<i>Nicomedia'dan ...</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>8</i>
<i>Nicomedia'dan ...</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>8</i>
<i>Nicomedia'dan ...</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>14</i>
<i>Nicomedia'dan ...</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>16</i>
<i>Nicomedia'dan ...</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>8</i>
<i>Nicomedia'dan ...</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>12</i>
<i>Nicomedia'dan ...</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>18</i>
<i>... Amastris' ve Sinope'ye</i>	<i>yakl. 8.5 kg'lık yük başına</i>	<i>-</i>
<i>(.....)</i>		
<i>...hayvanlar ve sürüler için bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.....)</i>		
<i>.....</i>	<i>katır ve öküz ve eşek için</i>	<i>60</i>
<i>.....</i>	<i>10 adet domuz için</i>	<i>-</i>
<i>(... özel oranlar elde etmiş devlet hazinesine ait tahıllar hariç...)</i>		
<i>... Ravenna'dan Aquileia'ya</i>	<i>yakl. 85 kg'lık yük başına</i>	<i>7500</i>

Sonuç

Roma İmparatorluğu'nun tamamında uygulanması için hazırlandığı anlaşılan *Tavan Fiyatlar Fermanı* iki şekilde değerlendirilebilir. Buna göre öncelikle fermanın o günkü koşullar içinde işlevini yerine getirip getirmediğine bakılmalıdır. Zira Romalı yazar Lactantius'tan çağdaş araştırmacılara kadar hemen herkesin kabul ettiği gerçek, ekonomide adaleti sağlama ve eşitsizlikleri giderme ve tabii ki halkı hoşnut ederek üretimin arttırılmasına destek olmak için yapılan fermanın aslında kısa vadedeki başarısızlığıdır. Çünkü yukarıda da değinildiği gibi sürekli artan para talebi enflasyonu arttırmış ve sonuçta devletin belirlediği tavan fiyatlar piyasanın çok altında kalmıştır. Her ne kadar imparator Diocletianus, elinde malı bulunan tüccarı ekonomiyeye destek vermesi ve istihdam yaratması hususunda teşvik etmeye / zorlamaya çalıştıysa da, tüccar ve genel olarak halk mallarını stoklama yoluna gidince, piyasadaki malların azlığı talep karşısında ücretleri yükseltmiş ve sonunda yasa iptal edilmiştir. Dolayısıyla ekonomik krizin çözümüne yönelik Diocletianus'un önlem paketi kısa vadede amacına ulaşmamıştır.

Fermanın değerlendirilmesi noktasında ikinci yöntem ise onun belge niteliğiyle ilgilidir. Bu durum aslında kısmen antik Pompeii kentinin durumuna benzemektedir. Çünkü o gün için Pompeii halkı bir felaket yaşamış olsa da bugün Pompeii, başta eskiçağ tarihçileri, arkeologlar, sanat tarihçiler olmak üzere bir çok bilim dalı için inanılmaz bir laboratuvar ve araştırma alanıdır. Bu görüşe paralel olarak, başarısızlığı bir yana tutulduğunda, Diocletianus'un fermanı da içerdiği bilgiler açısından çok zengin ve ayrıntılı bir kaynak, üstelik XIX. yüzyıldan bu yana araştırmacılar açısından bir yapboz durumundadır. Bu bağlamda ferman ile ilgili söylenebilecek ilk cümle, onun III. yüzyıl sonları ve IV. yüzyıl başlarında imparatorlukta ekonomik ve toplumsal yapı hakkında sağladığı bilgiler olmalıdır. Farklı meslek gruplarının önemli bir zenginlik kattığı sosyal yapıda; tacirler, askerler, köylüler, öğretmenler, işçiler, avukatlar, noterler, demirciler, arabacılar, veterinerler, tuğla ustaları, mimarlar, dokumacılar, marangozlar, vb. gruplar, devletin ayrı ayrı parçalarını oluşturmaktadırlar. Ayakkabıların bile bir şekilde sınıfsal farklılığa ışık tuttuğu(!) imparatorlukta, gelirleri bakımından karşılaştırıldığında özellikle askerlerin, diğer sınıflara göre daha avantajlı konumda oldukları söylenebilir. Zira devletten düzenli -ilave yardım almaları askerleri güçlü bir ekonomik grup yapmaktadır. III. yüzyılın ikinci yarısındaki politik gelişmeler göz önünde tutulduğunda, Diocletianus'un askerlere böyle bir ayrıcalık vermesi olağan karşılanmalıdır.

Bunun yanı sıra fermana dikkat çeken bir diğer husus, imparatorluk içindeki ulaşım ve taşıma sistemi ağıdır. III. yüzyılın krizlerine rağmen böylesi geniş bir ticaret ağının işaret edilmesi altı çizilmesi gereken bir

noktadır. Akdeniz'in batısında İspanya'dan, doğuda Fenike'ye ve hatta Karadeniz'de bugün Trabzon'a kadar olan limanlarda gemicilerin etkin bir ticaretin içinde oldukları açıktır. Ticaretin kara ve su yoluyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Kara yoluyla yapılan ticarete; at, katır, eşek ve devenin kullanıldığı üstelik bu hayvanlar için de özel malzemeler hazırlandığı görülmektedir. Su yoluyla yapılan ticarete ise, deniz yanında nehirlerin de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Üstelik bu geniş ağ içerisinde taşınan mallar arasında, gündelik yaşamda kullanılan maddeler olduğu kadar lüks tüketim mallarına olan talep de ekonomik krizden herkesin etkilenmediğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü olarak ferman içerdiği kalemler (mallar) açısından değerlendirilebilir. Bir kere, Roma İmparatorluğu'nun zengin bir mutfağa sahip olduğu, bu mutfak malzemeleri içinde bugünde kullandığımız hayvansal gıdalardan, deniz ürünlerine, sebze – meyveden et ve yağ çeşitlerine bir çok örnek gösterilebilir. Hatta kurutulmuş veya salamura yapılmış ürünler de belirtilmesi gereken meta arasındadır. Bu maddelerden bazılarının ilaç yapımında kullanılan malzemeler oldukları da gözden kaçmamaktadır. Bunlardan başka, fermana geçen hayvanların farklılığı da ilginçtir. Yenilmek üzere satılan yabani ve evcil hayvanlar yanında, lüks tüketim açısından talep edilen ve yüksek fiyatlara satılan hayvanlar ve hayvansal ürünler de bulunmaktadır. Satılan böylesi kimi vahşi hayvanlar olasılıkla sirk gösterilerinde ya da oyunlarda kullanılmaktadır. Bir diğer husus, şarap, mermer ve kıyafetle ilgili kimi kalemlerde bölgelere göre fiyatların değişmesidir. Bugün olduğu gibi o günlerde de üretimde bölgesel farklılıkların olduğu ve bunun fiyatlara yansdığı söylenebilir. Bu noktada eklenmesi gereken bir diğer ayrıntı, malların çoğunun –türüne bakmaksızın – hem kalitelisinin hem de aynı malın daha kalitesizinin fermana ayrı olarak sınıflandırılmış olmasıdır. Bu da fermanı hazırlayanların, toplumun her kesimine göre fiyat düzenlemesine gittiklerini göstermektedir. Üstelik bu durum, lüks tüketim malları arasında da gözükmektedir. Örneğin, nasıl bir sebze-meyvenin kalitelisi ve daha az kalitelisi varsa, oldukça yüksek fiyata satılan bir aslanın da, daha pahalısı ve ucuzu (!) bulunmaktadır. Fermana ve ferman üzerine yapılan yorumlara genel olarak bakıldığında aslında tarihsel süreçte değişen pek bir şey olmadığı anlaşılmaktadır. Kriz ortamlarını iyi değerlendirenler zenginliklerini arttırırken, yoksul kesim kaybeden olmaya devam etmektedir. Devletin ekonomi üzerindeki kontrolü ele geçirme çabası, ilerleyen birkaç yıl içinde, bu politikanın aksine, ortamı adeta “serbest pazar ekonomisine” çevirmiştir.

Şüphesiz ki belirli bir zaman ve sayfa zorunluluğu içinde yazılmış bu makalenin konusu olan *Tavan Fiyatlar Fermanı*, ileride yapılacak olan araştırmalarla daha da zenginleştirilecek ve ayrıntılı hale getirilecektir.

Kaynakça

- BALK, B.M. *Price and Quantity Index Numbers: Models for Measuring Aggregate Change and Difference*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
- BELLINGER, A.R. – Bruun, P. - , "Late Roman Gold and Silver Coins at Dumbarton Oaks: Diocletian to Eugenius", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 18 (1964), 161-236.
- CRAWFORD, Michael H. - Reynolds, Joyce, "The Publication of the Prices Edict: A New Inscription from Aezani", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 65, 1975, 160-163.
- CRAWFORD, M. H. – Reynolds, J. "The Aezani Copy of the Prices Edict" *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 26, 1977, 125-151.
- DOYLE, E. J., "Two New Fragments of the Edict of Diocletian on Maximum Prices", *Hesperia*, Vol. 45, No. 1, 1976, 77–97.
- ECK, W. – Engelmann, H. – vd, "Fourth Century Prices: New Evidence and Further Thoughts", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Band 76, Bonn, 1989, 69 – 76.
- ERIM, Kenan T. – Reynolds, J. - Wild, J. P. – Ballance, M. H., "The Copy of Diocletian's Edict on Maximum Prices from Aphrodisias in Caria", *Journal of Roman Studies*, vol. 60, 1970, 120 – 141.
- ERIM, Kenan T. – Reynolds, J. – Crawford, M., "Diocletian's Currency Reform: A New Inscription", *Journal of Roman Studies*, vol. 61, 1971, 171 – 177.
- Fathers of the III. and IV. Centuries*, "Lactantius", Cleveland, 1886.
- GRASER, Elsa R. "Two New Fragments of the Edict of Diocletian" *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, vol. 71, 1940, 157 – 174.
- HENDY, Michael, F. *Studies in the Byzantine Monetary Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.
- KENT, Roland G., "The Edict of Diocletian Fixing Maximum Prices", *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, Vol. 69, No:1, 1920, 35 – 47.
- LAUFFER, S., *Diokletians Preisedikt*, Berlin, 1971.
- LEAKE, W.M. *An Edict of Diocletian Fixing A Maximum Prices Throughout The Roman Empire AD. 303*, London, 1826.
- LEWIS, N. – Reinhold, M. *Roman Civilization*, vol. II, Columbia University Press, New York, 1990.
- MACPHERSON, I. W., "A Synnadic Copy of the Edict of Diocletian", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 42, 1952, 72-75
- MICHELL, H. "The Edict of Diocletian: A Study of Price Fixing in the Roman Empire", *The Canadian Journal of Economic and Political Science*, vol. 13, no: 1, 1947, 1 – 12.
- MOMMSEN, Theodor, "The Plataian Fragment of the Edict of Diocletian", *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, Vol. 7, No: 1 / 2, 1891, 54 – 64.
- MOUSOURAKIS, G. *The Historical and Institutional Context of Roman Law*, Hampshire, 2003

ROSTOVTZEFF, M.I., *Social ve Economic History of the Hellenistic World*, Oxford, 1953.

WASSINK, Alfred, "Inflation and Financial Policy under the Roman Empire to the Price Edict of 301 AD", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, vol. 40, no: 4, 1991, 465 – 493.

WEST, Louis C., "Notes on Diocletian's Edict", *Classical Philology*, vol. 34, 1939, 239 – 245.